

İZMİR

KENT ANSİKLOPEDİSİ

Tarih 1
(Birinci Cilt)

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İZMİR
KENT ANSİKLOPEDİSİ

TARİH / Birinci Cilt

Bu kitap IBB Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi
tarafından yayına hazırlanmış olup
İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin
kültür hizmetidir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi
Konak-İZMİR
Tel: 0 232 293 12 00
www.izmir.bel.tr

İZMİR KENT ANSİKLOPEDİSİ TARİH - BİRİNCİ CİLT

Genel Yayın Koordinatörü
Dr. Oktay Gökdemir

Cilt Koordinatörleri
Kemal Arı
Fevzi Çakmak

Birinci Baskı: 2013
Baskı Adedi: 200

© İzmir Büyükşehir Belediyesi

Grafik Tasarım-Uygulama Grubu
Servet Kuru
Gülşüm Berdan Eren
Hatice Arcak

Editöryel Çalışma ve Düzeltme Grubu
Buket Ocak
Ekrem Tükenmez
Onur Eryeşil
APIKAM

ISBN
978-975-18-0146-3

Tüm yazı ve görsel malzemelerin sorumluluğu yazarlara aittir.

Nisan 2013 tarihinde İmaj Basım Yayın Reklamcılık ve Ticaret Ltd. Şti. tesislerinde basılmıştır.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	15
TARİHTE İZMİR	21
Yazar: Yaşar ÜRÜK - İlhan PINAR	
Aiol ve İon Yerleşim Dönemi'nde İzmir (İÖ 1050 / 1000 - İÖ 300)	21
Hellenistik Dönemde İzmir (İÖ 334/300 - İÖ 129)	21
Roma Döneminde İzmir (İÖ 129 - İ. S. 395)	24
Bizans Döneminde İzmir (395 - 1071)	24
KAYNAKÇA	26
BİZANS'TAN TÜRK EGEMENLİĞİNE İZMİR ve ÇEVRESİ.....	27
Yazar: Mustafa DAŞ	
KAYNAKÇA	35
EMİR ÇAKA: Çaka Bey ve İlk "Deniz Feneri"	36
Yazar: Kemal ARI	
Çaka / Çakan Bey	36
Bizans Sarayında Bir Türk Tutsak	36
Yeni Bir Pencere: İzmir ve Deniz.....	38
Çaka Bey ve I. Kılıç Arslan.....	39
Türk Denizcileri ve Akınları	39
Deniz Ticareti ve Türk Varlığı.....	40
Çaka Bey'in Sonu.....	41
Yeni Sahne: Emir Çaka Bey'in Bıraktığı Denizcilik Mirası.....	43
Sonuç	44
KAYNAKÇA	45
İZMİR'DE TÜRKMEN BEYLİKLERİ DÖNEMİ	46
Yazar: Mustafa DAŞ	
Birinci Beylik Dönemi: Çaka Bey	46
İkinci Beylik Dönemi: Aydınogulları.....	46
KAYNAKÇA	50
İZMİR'İN FETHİ: Timur'dan Osmanlı'ya İzmir.....	51
Yazar: Mehmet ERSAN	
Giriş	51
Timur'un İzmir'i Fethi	51
Cüneyd Bey'in İzmir'e Hakim Olması	53
Süleyman Çelebi'nin İzmir'i Alması	53
Çelebi Mehmed'in İzmir'i Alması.....	54
KAYNAKÇA	56

ŞEYH BEDRETTİN VE İZMİR.....	57
Yazar: A. Munis ARMAĞAN	
Saltanat Hevası Düşdi Gönlüne	57
Kimdir Şeyh Bedreddin?.....	60
Şeyh Bedreddin'in İzmir ile İlişkisi	65
KAYNAKÇA	68
OSMANLI - VENEDİK İLİŞKİLERİNDE İZMİR	69
Yazar: Mustafa DAŞ	
KAYNAKÇA	77
XVI. ve XVIII. YÜZYILLARDA İZMİR'İN EKONOMİK GELİŞİMİ	78
Yazarlar: Bülent ÇELİK - Tanju DEMİR	
Seyyahların Gözünden İzmir	79
XVII. Yüzyıl Sonu İzmir.....	81
KAYNAKÇA	85
XVII. ve XVIII. YÜZYIL SEYYAHLARINA GÖRE İZMİR	87
Yazar: İlhan PINAR	
KAYNAKÇA	98
ARŞİV BELGELERİ İŞİĞİNDA XVII. ve XVIII. YÜZYILLARIN İZMİRİ	99
Yazar: Tanju DEMİR	
İzmir'in Kayıp Hafızası: Şer'iyye Sicilleri	99
Arşiv Kaynaklarına Dayalı Çalışmalarda	
İzmir'e Ait Bulgular ve İzmir'in Mahalleleri	99
İdari Yapı	100
Savaşlar, Eşkıyalık ve Sosyal Çalkantılar	101
Deprem, Yangın, Veba	104
Gayrimüslimler	106
İzmir Limanı, Gümrük ve Ticaretle İlgili Meseleler	106
Sonuç	108
KAYNAKÇA	109
XIX. YÜZYIL OSMANLI REFORMLARI ve İZMİR	111
Yazar: Taner KERİMOĞLU	
Giriş	111
Tanzimat Reformları ve İzmir	111
Tanzimat'ın Kent Reformları ve İzmir Belediyesi'nin Kurulması	112
XIX. yüzyıl İzmir'inde Ticaret ve Sanayileşme Çabaları	114
XIX. yüzyıl İzmir'inde Eğitim ve Kültür Faaliyetleri	115
XIX. yüzyılda İzmir'de Sosyal Yaşam ve Cemaatler Arası İlişkiler	118
KAYNAKÇA	119

XIX. YÜZYILDA İZMİR'E GÖÇLER: Mora İsyanından Balkan Savaşlarına.....120

Yazar: Tuncay Ercan SEPETÇİOĞLU

Neden İzmir?.....	120
İzmir ve Yakın Çevresi Göç Kronolojisi	120
XIX. Yüzyılda İzmir'e Yönelik İstemli Göçler	122
Müslüman Kitlelerin İzmir'e Zorunlu Göçleri ve İskanları	123
KAYNAKÇA	126

XIX. YÜZYILDA İZMİR KENTİNİN NÜFUS BİLEŞENLERİ:

Türkler, Rumlar, Yahudiler, Ermeniler129

Yazar: Tuncay Ercan SEPETÇİOĞLU

Nüfus, Değişim ve Dönüşümler	129
Ticaret, Ekonomi ve Cemaatler.....	132
Yaşam Alanları, Mahalleler ve Kozmopolit İzmir.....	132
KAYNAKÇA	136

İZMİR'DE LEVANTENLER.....137

Yazar: Umur SÖNMEZDAĞ

Levanten Tanımı.....	137
Levantenler Hakkında Kaynaklar.....	137
Gezinlerin Anıları	138
Avrupalıların İzmir'e Yerleşmelerinden Örnekler	139
Baltazzi Ailesi	139
Giraud Ailesi	139
Whittall Ailesi.....	139
John de Jongh	139
Aliotti Ailesi.....	139
Rees Ailesi	140
Evlilikler.....	140
Levanten Nüfusu	140
Ege Ekonomisinde Levantenler.....	141
Demiryolları	141
Denizyolları.....	141
Endüstri	141
Konsolosluklar ve Bankalar	142
Hizmetler, Kültür, Sosyal Yaşam ve Levantenler	143
Sağlık ve Haberleşme Hizmetleri	143
Eğitim	143
Basın ve Kültür Hayatı.....	143
Dinler	143
Günlük Yaşantıları ve Eğlenceleri	144
Alışveriş ve Çarşı	144
Eğlence ve Dinlence	145

Tiyatro ve Sinema.....	145
Oteller	145
Spor	145
Spor Kulüpleri	146
Sonuç	147
KAYNAKÇA	148
İZMİR ÇEVRESİNDE PAYLAŞILAMAYAN META: MEYANKÖKÜ	149
Yazar: Olcay PULLUKÇUOĞLU YAPUCU	
Paylaşılabilir Meta: Meyankökü	151
KAYNAKÇA	158
XIX. YÜZYILDA İZMİR ve ÇEVRESİNDE ULAŞIM:	
Kervan Yollarından Demiryollarına.....	159
Yazar: Olcay PULLUKÇUOĞLU YAPUCU	
Anadolu'dan Akdeniz'e	159
İzmir Limanı, Kervanlar ve Kentiçi Ulaşım	161
İzmir-Aydın Osmanlı Demiryolu	168
İzmir-Kasaba (Turgutlu) Demiryolu Hattı.....	176
KAYNAKÇA	196
I. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE İZMİR (1876-1908)	181
Yazar: Mustafa ÖZDEMİR	
İdari Yapılanma	181
Siyaset	182
Kentsel Dönüşüm	183
Ekonomi	186
Toplumsal Yapı	187
Eğitim	189
Kültürel Yapı	191
Güvenlik	192
Sağlık	192
Spor	195
KAYNAKÇA	196
XX. YÜZYILA GİRERKEN İZMİR'DE SİYASAL YAŞAM.....	198
Yazar: Mustafa ÖZDEMİR	
II. Meşrutiyet'in İlanı Sürecinde İzmir'in Rolü	198
1908 Mebusan Meclisi Seçimleri ve İzmir	199
31 Mart Olayı ve İzmir	201
Valilik-Belediye Çekişmesi ve Belediye Seçimleri	201
İzmir'de Siyasal Örgütlenme ve 1912 Meclisi Mebusan Seçimleri	201
Aydın Vilayeti Dahilinde Görülen Grevler, Boykotlar ve İşçi Hareketleri.....	203
KAYNAKÇA	205

II. MEŞRUTİYET, İZMİR ve SİYASAL SEÇİMLER	206
Yazar: Olcay PULLUKÇUOĞLU YAPUCU	
II. Meşrutiyet ve İzmir	206
1912 İzmir'inde Sopalı Seçimler	212
KAYNAKÇA	216
İZMİR VE İTTİHAT - TERAKKİ	217
Yazar: Hasan Taner KERİMOĞLU	
Giriş	217
İttihat-Terakki ve İkinci Meşrutiyet'in İlanı	217
İzmir'in Siyasal Yaşamında İttihat ve Terakki Cemiyeti	217
İttihat-Terakki, Milli İktisat ve İzmir	219
Osmanlı-Yunan İlişkilerinin Gölgesinde İzmir	221
I. Dünya Savaşı Sırasında İzmir	223
İttihat ve Terakki'nin Sosyo-Kültürel Politikaları ve İzmir	223
KAYNAKÇA	226
İZMİR MİLLİ KÜTÜPHANESİ	227
Yazar: Günver GÜNEŞ	
KAYNAKÇA	232
İZMİR TÜRK OCAĞI (1912 - 1931)	233
Yazar: Günver GÜNEŞ	
Fikrin Ortaya Çıkışı ve Örgütlenme	
Mütareke Ve İşgal Döneminde İzmir Türk Ocağı	234
Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmir Türk Ocağı	236
KAYNAKÇA	239
I. DÜNYA SAVAŞI'NDA İZMİR	240
Yazar: Kemal ARI	
Giriş	240
Savaş Öncesinde İzmir'in Ekonomik ve Toplumsal Gelişimine Genel Bir Bakış	241
Adım Adım Savaşa Doğru	246
Rahmi Bey ve İzmir	248
Genel Politika ve Gelişmeler	248
Birinci Dünya Savaşı Yılları ve Ekonomi	252
Teksas Gemisi	254
Sonuç	256
KAYNAKÇA	256
I. DÜNYA SAVAŞI'NDA İZMİR'DE EĞLENCE HAYATI	240
Yazar: Türkan BAŞYİĞİT	
KAYNAKÇA	262

İŞGALE DOĞRU İZMİR263

Yazar: Kemal ARI

Giriş	263
Venizelos'un Helenizm Düşü	265
Büyüklerin İzmir Kavgası: Gizli Antlaşmalar	266
Savaş Sonrası Kurulan Paylaşım Sofrası: Paris Barış Konferansı	267
İçerde Durum: İttihatçı Düşmanlığı	270
Rum Faaliyetleri	271
Binbaşı Dickson	274
Rum Örgütlü Hareketi ve Silahlanma Çabaları	275
Splandis Oteli'nde Yaşananlar	278
Leon Gemisi	279
Venizelos'un Giritli Türkler'le Uzlaşma Girişimi	280
Eşkiya Çeteleri Saldırılarını Artırıyor	281
O Günlerde Urla Kaynıyordu	281
Hrisostomos'un Duası	283
Basın	283
Kaçınılmaz Son: Kara Gün Doğarken	285
KAYNAKÇA	288

NASİHAT HEYETİ'NİN İZMİR'İ ZİYARETİ289

Yazar: Mevlüt ÇELEBİ

Giriş	289
Nasihat Heyetlerinin Kuruluşu	290
Mondros Mütarekesi'nden Sonra İzmir	291
Nasihat Heyeti'nin İzmir'i Ziyareti	292
1. Hazırlıklar	292
2. Heyetin Karşılması	293
3- Heyetin İzmir'deki İncelemeleri	295
Sonuç	297
KAYNAKÇA	298

İLK KURŞUN ve HASAN TAHSİN299

Yazar: Günver GÜNEŞ

KAYNAKÇA	306
----------------	-----

MÜTAREKE DÖNEMİNDE İZMİR'DE ÖRGÜTLENME ÇABALARI307

Yazar: Kemal ARI

Karşı Atak: Örgütlenme Çabaları:	
İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti	307
İstanbul'daki Girişimler:	
I. Kont Sforza İle Görüşme ve Bronzetti Torpidosu Olayı	311
İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti Kongresi	312
Alınan Kararlar	313

Kambur İzzet'in Olumsuz Girişimleri	313
İtilaf ve Kambur İzzet Baskısı.....	314
Türk Ocağı Büyük Kongresi: "Direniş Haktır".....	315
Adım Adım İşgale Doğru	316
KAYNAKÇA	317
İŞGAL DÖNEMİ İZMİR VE ÇEVRESİ.....	318
Yazar: Hasan MERT	
İzmir'in İşgali	318
İşgalin İzmir Çevresine Yayılması	319
İzmir ve Çevresinde Yunan Mezalimi.....	320
İzmir Yunan İşgal Komiserliği.....	323
İzmir'de Haberleşme ve Basına Sansür	324
İşgal Yıllarında İzmir'de Eğitim ve Gençlik Faaliyetleri	325
İşgal Süresince İzmir'de Güvenlik, Mahkeme ve Hapishaneler.....	326
Kral Konstantin'in İzmir Ziyareti	327
İşgal Süresince İzmir'in Ekonomisi	328
İyonya Devleti Tasarısı.....	329
KAYNAKÇA	330
9 EYLÜL 1922 İZMİR'İN KURTULUŞU.....	331
Yazar: Kemal ARI	
Türklerin İzmir'de İdareyi Ele Alması	339
KAYNAKÇA	343
1922 İZMİR YANGINI.....	344
Yazar: Oktay GÖKDEMİR	
Fransız Kaynakları Ne Diyor?	346
28 Eylül 1922 Tarihli Amiral Dumesnil'in Raporunun Sureti.....	358
KAYNAKÇA	359
KURTULUŞTAN SONRA İZMİR'DE YÖNETİM YAPISININ YENİDEN ÖRGÜTLENMESİ	360
Yazar: Ferrah AYYILMAZ	
Merkezi Yönetim ve Yerinden Yönetim İlişkileri	360
Batı'da Belediyelerin Ortaya Çıkışı	360
Osmanlı'da Belediyeciliğin Gelişimi	361
Cumhuriyet Dönemi'nde Belediyecilik	363
Osmanlı Devrinde, İzmir'in İdare Teşkilâtı ve Müstakil Vilâyet Oluşu	364
Osmanlı Devrinde İzmir Valileri	365
Cumhuriyet Devrinde İzmir Valileri	365
İzmir'de Yönetim Yapısının Yeniden Örgütlenmesi.....	365
Yangından Sonra İzmir'de İtfaiyecilik Teşkilatı	371
Aydınlatma Hizmeti Olarak Havagazı Şebekesi.....	371

Aydınlatma Hizmeti Olarak Elektrik İşleri	371
Mesken Bunalımı	372
Ulaşım Hizmetleri	373
Telefon Hizmetleri	373
Kentin Yeniden Yapılanması	373
Danger ve Prost Planı	373
Behçet Uz'un İzmir'i	375
İlk Çalışmalar	376
Uluslararası İzmir Fuarı	376
Sonuç	377
KAYNAKÇA	378
DİZİN	379

İŞGALE DOĞRU İZMİR

Kemal ARI

Giriş

Birinci Dünya Savaşı, Türkler açısından bakıldığında büyük bir yıkımla sonuçlanmıştı. O zamana dek pek çok cephede savaşmış olan Türkler; bir iç siyasi kavganın da içine doğru sürüklenirlerken, bağlaşıkları Almanya'dan sonra, onlar da barış arayışına yönelmişlerdi. İttihat ve Terakki'nin önderleri, çöküşün kaçınılmaz olduğunu görünce, bir bir soluğu ülke dışında almış ve ne getireceği bilinmeyen serüvenlere doğru savrulmuşlardı. Ülkede Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın olumsuz propagandası, bir anda su yüzüne çıkmış; ülke bu zor zamanlarda bir birlik görüntüsü ortaya koyma zorunluluğu içinde bulunurken, bir siyasi çalkantının içine yuvarlanmış; kamuoyunda pek çok konu, siyasi görüşler ve eskiyle hesaplaşma duygusu içinde ele alınmaya başlanmıştı. Ülke bir karmaşaya doğru sürüklenirken, askeri ve siyasi açıdan bir çıkış yolu kalmamış görünüyordu.

Bellekler geriye doğru sararken, çok değil, son birkaç yıl içinde olayların hızlı biçimde aktığına; kısa ve yoğun bir akış içinde pek çok şeyin yaşanmış olduğuna tanıklık ediliyordu. Osmanlı Devleti'nin bağlaşığı olan devletler, bir bir savaş dışı kalmışlardı. Önce, Temmuz 1918'de, Fransızların Almanlara saldırması sonunda, Almanlar nefes alamadan geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Derken, Bulgar cephesi yarıldı. Eylül 1918'de de Osmanlı Ordusu, Suriye'de geri çekilmeye başladı. Bu genel görüntü içinde, önce Bulgarlar, ardından da Almanlar düşmanlarından silah bırakışması istediler.

Birinci Dünya Savaşı'na son anda girmiş olan Yunanistan'ın, savaşın sonunda o zamana dek sabırla yürüttüğü büyük Yunanistan'ı kurma düşü, yeniden depreşmişti. Bu düşün başlangıcı, çok eskilere uzanıyordu. O zamanlar daha Yunanistan bağımsızlığını bile elde etmiş değildi. 1814 yılında Odesa'da Megali İdea (Büyük Düş) adlı bir metin üzerine Yunanlı milliyetçiler yemin ederek, bağımsız bir Yunan Devleti'ni kurmaya karar vermişlerdi. Osmanlı Devleti başta Mora'da çıkan ayaklanmalarla sarsılmış; bir yandan ayaklananların çabaları, öteki yandan büyük devletlerin müdahaleleri ile bu gelişmelerin önü alınamamış ve 1830 yılında Yunanistan bağımsızlığını sağlamıştı. Megeali İdea'nın büyük hedefleri vardı: Yunanistan kurulduktan sonra, önce Tesalya bölgesi ele geçirilecek; ardından Ege Adaları ve Kıbrıs, derken Doğu Trakya ve İstanbul... Ve son olarak da Karadeniz Bölgesiyle Küçük Asya... Yani Anadolu... Bu düşünceye bir de slogan bulmuşlardı: Pan Helenizm...

Bütün Yunan ırkından gördükleri halkların birleşmesi... Böylece Helenizm'in bayrağını Batum'da, Rusya sınırında, dalgalandırmak istiyorlardı; ancak bu nasıl olacaktı? Küçük bir Yunanistan, bu denli büyük bir projeye nasıl yönelecek, bunu nasıl başaracaktı? Bu bir düşün müydü? Her büyük hedef, bir düşün olarak ortaya çıkıyordu. Tarihte bunun pek çok örneği vardı. Önemli olan, düşleri gerçekleştirebilmek ve bunu başarmaktı. Yunanistan bunun için uğraşıyordu. Katı bir milliyetçilik gelmiş, Yunanistan'ın sanki davranış genlerine işlemişti. Bu milliyetçilik, dinle bütünleşmiş bir kimlik haline dönüşmüştü. Kendinden olmayanlara ve onlardan kalan uygarlık anıtlarına hiç de hoşgörülle bakmıyorlardı. Yok, etmek ortadan kaldırmak, eritmek bu milliyetçilik için bir tutku haline gelmişti. Yunan Krallığı'nın kurulduğu topraklarda, Müslümanlara ait uygarlık anıtlarını hızla yok etmişlerdi. Şimdi de büyümek istiyorlardı. İrili ufaklı bütün Akdeniz Adaları, hatta Anadolu'nun hemen kıyısındaki Meis ve Kıbrıs, bütün Karadeniz bölgesi, İstanbul ve elbette o coğrafyalardan Yunanistan'a doğru olan alanlar... Bütün bunlar, onlar için doğal yayılma alanı olarak görülüyordu. Bağımsız olarak kuruldukları tarihten Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek, Osmanlı Devleti'ne karşı yaptıkları savaşlarda pek bir askeri üstünlük göstermemelerine karşın, ülkelerini dokuz kata yakın olarak büyütmeyi başarmışlardı. Onlar, masa başında kazanmayı iyi biliyorlardı.

Şimdi de önlerinde çok daha büyük bir ülkünün gerçekleşmesi için yeni adımlar atacakları fırsatlar doğmuştu: Osmanlı Devleti, tarihinin en büyük yenilgisini almış görülebilecek en aciz konuma düşmüştü. Askeri alanda, siyasette, dış politikada tam bir çözülüşü yaşıyordu. Nüfusa bakıldığında, onda da tek düzelik yoktu. Bir diriliş, canlanış göstermesi olanaklı görülmüyordu. Bütün büyük devletler üzerine çullanmış; hasta adam onların gözünde artık ölmüştü. Mirası işte ayaklarının altında yatıyordu. Yunanistan, Batı dünyasının şımarık çocuğu olarak, bu mirastan en yağlı lokmaları kapmak istiyordu. Şimdi, ilk olarak hedefinde iki coğrafya vardı: Doğu Trakya ve Batı Anadolu... Ardından da Karadeniz Bölgesi... Batı Anadolu için bir İyonya Devleti, Karadeniz Bölgesi için de bir Pontus Krallığı düşüncesi apar topar ortaya atılıverdi... İlkinin başkenti olarak İzmir, ikincisinin başkenti olarak da Trabzon öngörülüyordu. İki bölgede de bu işi heyecanla benimsemiş iki din adamı papaz bulundu: İzmir Metropolit Hrisostomos ve Trabzon Metropolit Hrisantos... Artık dinle birleşmiş Yunan milliyetçiliği bu iki din adamının elinde hortlamış; Türk düşmanlığı temelinde bir Yunan yayılmacılığı projesi düşünceden uygulamaya dönüşmüştü.

Somut olarak atılacak iki önemli adım, Doğu Trakya'da Yunan egemenlik alanı kurmak ve İzmir'e Batı Anadolu'ya açılmak için asker çıkarmaktı. Bu arada daha uzak bir coğrafya olan Karadeniz bölgesi çalkantılar içinde yuvarlana

yuvarlana, dönüp dolaşıp buralara yayılan Yunan egemenlik alanıyla birleşiverirdi. Bunun için tarihsel dayanaklar da önemli görünüyordu. Öyle ya; tarihi İyonya Krallığı ile Pontus Krallığı, yüzyıllar öncesinde bu coğrafyada var olmuşlardı. Tarihsel dayanakları sıralamak, o dönemlerde bu coğrafyalarda Yunan varlığının olduğunu açıklamak, bunu benimsetmek bir önemli tutanak olabilir. Özellikle ikinci konu, yani İzmir'e asker çıkarmak konusu İngiltere'nin kesin desteğini alıyordu. Neredeyse bin yıldır bu coğrafyada Türk egemenliği ve varlığı varken bunu yadsımak bu aşamada olanaksızken; tutup çok daha eski uygarlıklara sahip çıkmak, bir siyaset dehası olmalıydı. Ancak İngiltere'nin düşüncesi gene bildik düşünceydi. Bu dönemde İzmir'in işgali üzerine oluşan İngiliz politikası, derhal gizli anlaşmaları aklına getiriyor; ondan da hareketle, sömürge yollarının güvenliği gibi bildik kaygılarla bütünleşen bir öze buluşuyordu. İngiltere ezelden beri, doğuya giden yolların güvenliği peşindeydi. Akdeniz İngiltere'nin can damarıydı. Gemiler bu coğrafyanın zenginliklerini elde ede ede, limanlar üzerinden pazarlarına mal yığa yığa Süveyş Kanalı geçiyor; Kızıldeniz üzerinden Hint Okyanusu'na açılıyor; oradaki sömürge alanlarını geçip Çin'e kadar ulaşıyordu. Bütün bu coğrafyadaki kıyı limanlarından İngiltere'ye zenginlik akıyordu. Giderken gemiler paraya dönüşecek işlenmiş mal götürüyorlardı; geri dönerlerken yine işlenecek ürüne, ardından da paraya ve sermayeye dönüşecek mal getiriyorlardı. Giden gemiler de gelen gemiler de İngiltere'ye kazandırıyorlardı.

Yunan işgal kuvvetlerinin İzmir'deki Karargahı (1919)
(Kaynak: İlk Kez Yayınlanan Fotoğraflarla Kurtuluş Savaşı,
Tempo Dergisi, Mayıs, 2009)

Şimdi bu coğrafyaya yine katı milliyetçiliği kabartmış İtalya oturmak istiyordu. Örneğin Akdeniz için İtalyan politikacılar "Mare Nostrum" diyorlardı; yani "Bizim Akdeniz" Akdeniz'i onlar kendilerinin gibi görüyorlardı. Akdeniz,

İtalyanların mı, İngilizlerin miydi? Kuşkusuz bu tarihlerde İngilizlerindi. Ancak bu katı milliyetçilikle uyarılıp güdülenmiş bir İtalyan yayılcılığı İngiltere'yi bütün bu coğrafyadan dışlatabilirdi. Anadolu bütün Akdeniz'e egemen olan bir coğrafya olarak, önceleri Rusya'nın yayılma alanı haline gelmişti. Şimdi de işte İtalya bu coğrafyaya yönelmek istiyor; hatta İzmir'e asker çıkarmak için uğraşıyor bunun için diplomatik girişimler yapıyor, askeri hazırlıklarda bulunuyordu. İngiltere son derece yararlı bir diplomasiye sahipti. Önce savaş yıllarında tamam deyip İtalya'nın gönlünü almak; ardından gizli kapaklı odalarda Yunanistan gibi güçsüz bir devlete bu coğrafyayı açmak... Doğal olarak İngiltere, Osmanlı ülkesi parçalanacağına göre Anadolu gibi bir coğrafyaya İtalya gibi kontrol edemeyeceği bir güçtense, Yunanistan gibi her zaman kendisine gereksinim duyacak bir ülkenin yerleşmesini istiyordu. O zaman, gerçekte Osmanlı yurttaşı olan, ancak Helenizm rüyası ile yürekleri yanan; bu nedenle de Yunanistan'ın politikalarının katıksız savunucusu olan Hrisostomos ve Hrisantos gibi yerli din ve siyaset önderlerinin; Yunanistan üzerinden, İngiltere ile işbirliğine girmeleri kadar doğal bir şey olamazdı.

Bir başka konu daha vardı: Wilson İlkeleri...

Amerikan Başkanı Wilson, 8 Ocak 1918 günü bir bildiri yayınlamış ve Self-Determination kuralını ortaya koymuştu. Deddiği tam olarak şuydu: Bir halk, bir coğrafyada çoğunluksa bu coğrafyada o, kendi geleceğini kendisi özgürce belirleyebilecekti. Bunun dışında bir uygulamayı Amerika Birleşik Devletleri'nin kabul etmeyeceğini açıklıyordu... Ne insanlık ülküsü, ne büyük bir açılım... İnanana yeni bir masal da Amerika Birleşik Devletleri anlatıyordu. İnanılsın inanılmasın; artık bir şey çok iyi ortaya çıkmıştı. 1823 tarihinde ünlü Monro Doktrini ile Avrupa'nın işlerinden uzak kalmış olan Amerika Birleşik Devletleri, bu bildiri ile yeniden yaşlı kıtaların akıl almaz işlerine yöneldiğini açıklamış oluyordu.

Artık Amerika Birleşik Devletleri'nin benimsemeyeceği bir işin bu coğrafyada gerçekleştirilmesi en azından diplomasi alanında pek olanaklı görünmüyordu. Yapılacak şey o halde ortadaydı. Bir toprak üzerinde tarihsel haklar ileri sürenlerin, buna diplomaside geçerli bir başka kanıt daha oluşturması gerekirdi. O da bu topraklar üzerinde kendilerinin ötekilere göre çoğunluk olduğunu savlamak ve bunu kanıtlamak... Bu yapılabilirse işler çok daha kolay olabilecekti. Artık Yunanistan'ın diplomasisinde öne koyacağı dayanaklar ortaya çıkmıştı. Bunu göstermekte de gecikmedi. Osmanlı topraklarının geleceği Paris'te toplanan bir barış konferansında görüşülüyordu.

Venizelos'un Türkiye'nin paylaşımında görüşleri son derece açıktı: Başta Batı Anadolu olmak üzere; Türkiye topraklarının önemli bir bölümünde Yunanistan'ın tarihsel hakları

vardı. Yunanistan bu tarihsel hakları elde etmenin adalet ölçülerine ters düşmediğini de söylüyordu; çünkü ona göre özellikle Batı Anadolu'da nüfusun çoğunluğu Türk değil, Yunan'dı. Venizelos, "Roma" sözcüğünden gelen 'Rum'u, Elen Irkı'nın bir parçası olarak görmekte; hiç bir biçimde Elen ya da Yunan olmadığı ortaya konulamamış olan Anadolu Ortodokslarının, kendi soyundan geldiği görüşünü aktarmaktaydı.

Venizelos'un Helenizm Düşü

Savaş başlarında; adı bile geçmezken, Yunanistan nasıl olmuştu da bu denli güçlü bir konuma gelmişti? O zamana dek, İtalya'nın İzmir üzerinde gözü olduğu bilinmedik bir şey değildi. Ancak önce İngiltere, ardından da Fransa ve giderek Amerika Birleşik Devletleri İtalya'nın türlü karşı tavırlarına karşın; Yunanistan'a kulak kabartıyor ve onun isteklerini yerine getirecek adımlar atmaktan geri kalmıyorlardı.

Venizelos, Helenizm düşü görüyordu.

Venizelos ve Büyük Yunanistan hayalı...

Türkler için tam bir karmaşa ve olumsuzlukların yaşandığı bu dönemde, galiplerin yanında yer alanlar içinde en baş sıraya oturmayı başarmış olan Yunanistan, tatlı rüyaların çikiciliğine kendini kaptırmıştı. Megali İdea (Büyük Düş) bu rüyanın ana konusuydu: Büyük bir Yunanistan kurmak; bunun sınırlarını Akdeniz'in doğusuna; kuzeyde ise Rusya'ya kadar büyütme... Bütün doğu Ege adalarını Yunanistan'a katmak; derken İyonya'nın merkezi olarak nitelendirilen İzmir'i bu büyük oluşumun içine eklemek ve İstanbul'u bu büyük düşün odağına oturtarak, bu büyük Yunanistan'ın başkenti yapmak...

Türklerin bırakışma istekleri ortaya dökülürünce; bu rüyanın artık gerçekleşmek üzere olduğu kanısına varıldı. Bu projenin önemli mimarlarından biri olan Venizelos,

Türklerin bırakışma metnini imzalamasının hemen ardından, derhal harekete geçti. İngiltere Hükümeti'ne bir muhtıra vererek bu yeni dönemde Yunan isteklerini bir bir sıraladı. Usta politikacı, bu görüşlerin tepki alacağını düşünmüş olacak ki; Helen düşüncesiyle oluşturulmadığını nesnel koşulların bunu gerektirdiğini ileri sürüyordu. Muhtıra mektubunda yazılanların kendi görüşleriyle sınırlı olmadığını ve bütün Yunan ulusunun görüşlerini yansıttığını belirtmekteydi. O, büyük devletlerin Arapların, Suriyeli-lerin, Ermenilerin geleceği ile uğraşırken, Osmanlı Devleti'ndeki Rumların geleceğinin göz ardı edilmesinin ne derece doğru olduğunu sorgulayarak, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Rumları doğrudan önemli bir sorun kategorisine yükseltiyordu. Ona göre Ermeniler bütün uygar dünyanın sempatisini kazanmışlardı. Onların geleceği ve bağımsızlığı önemliydi. Ya Rumlar? Onlar da Venizelos'a göre aynı sempatiyi hak ediyorlardı. Onlar da Ermeniler kadar kalabalıktı ve onlar gibi baskıların ve yok edilmelerin kurbanı olmuşlardı. Ona göre on binlerce Rum, kendisinin oluşturduğu Milli Savunma ordusunda görev almış ve Balkan savaşında savaşmışlardı. O, Rumların Yunanistan'la birleşmesini, ulusal birliğin sağlanmasının bir parçası olarak görmekteydi. Muhtıra mektubunda kimi örnekler de verilmekteydi: Sırbistan ile Romanya ulusal birliklerini bitirmek üzereydi. Bu anda, Batı Anadolu'daki Helenlerin geleceğinin de Yunanistan'a katılması durumu, Yunanistan'a his olunacak şekilde büyümeyi sağlayacak tek çözümdü. Venizelos, aba altından sopa göstermekten de geri kalmıyordu: Yunanistan'ın genişlemesi bu tarafa doğru götürülmeyecek olursa, bu genişlemeyi Trakya yönüne çevirmek ve sınırları Karadeniz'e kadar genişletmek gerekecekti. Ancak, bu büyüme biçiminin türlü zorlukları vardı. Peki, ya çare? Bunun da yanıtını vermekten geri kalmıyor ve Yunanistan'ın Batı Anadolu yönünde büyümesinin daha akıllıca olduğundan söz etmekteydi.

Bu büyüme, ona göre akıllıca bir çözümdü. Ancak bunun da karşısında bir engel vardı: İtalya...

Burada konu kendiliğinden netlik kazanmaktaydı. Yunanistan'ın Batı Anadolu'ya doğru büyümesi, Yunan Helenizm'i açısından akıllıca bir çözüm olarak görülmele birlikte, İtalya engeli kafaları ciddi anlamda uğraştırıyordu; çünkü bu ülkenin de İzmir üzerinde emelleri vardı. Bununla da sınırlı kalmayan İtalya, 26 Nisan 1915 tarihli Londra Antlaşması ile Anadolu'nun güney kıyılarında Antalya bölgesinde bir egemenlik alanı oluşturma hakkını elde etmişti. Ancak, daha önce büyük devletler Ruslara da İstanbul'un sözünü vermişlerdi ve bu söz yürürlükte değildi. Bu durumda, İtalya'ya verilmiş olan sözün de bir anlamı yoktu. Gerçekte, İtalyanların İzmir'de yerleşmesi müttefiklerin savaşı yönetmek için ileri sürdükleri ilkelere de karşıydı. Bu durum, İtalya ile Yunanistan arasındaki durumu, savaş

öncesinde Avusturya ile Sırbistan arasındaki duruma düşürebilecek ve barışçı girişimi olanaksız kılabilirdi. Ancak Yunanistan'ın, Batı Anadolu'nun batısındaki girişimine İtalya engel olamamıştı.

Yunanistan savaşa katılmak için bir ihtilal yapmaktan bile çekinmedi. Anadolu'nun batı bölgesinin Yunanistan'a bırakılması, müttefiklerin savaş ilkelerinin gereği idi. Sonra da şunu diyorlardı; *"Neden bu ilkelerin uygulanmasında yalnız Yunanistan için bir ayırım yapılsın? Memleketimin geçerli haklarının savunulması için Britanya İmparatorluğuna hâkim olan adalet ilkesinden güçlü bir yardım beklememe izinlerinizi rica ederim"*.

Büyüklerin İzmir Kavgası: Gizli Antlaşmalar

Gerçekte Yunanistan adım adım bu noktaya gelmişti. Savaşın cephelerde görülen yüzü yanında; bir de "gizli" yanı vardı. Savaşan taraflar, geleceğe ilişkin gizli hesaplarını da yapıyorlardı. Osmanlı Devleti gibi büyük bir lokmanın paylaşılması üzerine hesaplar, daha savaşın başlarında başlamıştı. Rusya kaygılıydı. Osmanlı Devleti üzerine daha düne kadar, kaç kez İngiltere ile karşı karşıya gelmişti. Bu savaşta İngiltere'nin yanında idi; ancak dengelerin her an değişeceğini hesaplayarak savaş sonunda büyük bir sorun yaşamamak ve Osmanlı topraklarının paylaşılmasında bir karara varmak için yazılı bir anlaşmanın yapılmasını istiyordu. Bu nedenle de İngiltere'ye ısrarla bu isteğini dillendiriyordu. Çanakkale Savaşı'nın başladığı sıralarda, bu ısrarını daha da arttırmıştı. Sonunda, İngiltere ve Rusya bir araya gelerek Osmanlı topraklarının nasıl paylaşılacağı konusunda görüşüp bir karara vardılar. Buna göre; İngiltere, Boğazları ve İstanbul'u Rusya'ya bırakmayı kabul ediyordu. Rusya tarihsel isteğine kavuşma yönünde İngiltere'yi bir anlaşmaya zorlamış ve kabul ettirmişti. Böylelikle, boğazları geçip Akdeniz'e inebileceğini düşünüyordu. Bu anlaşma her ne kadar gizli yapılmışsa da Fransa bundan haberdar olmuştu. Ardından da İngiltere'ye karşı, kendisiyle de bir anlaşma yapılması gerektiğini dillendirdi. İki ülkenin dışişleri bakanları bir araya gelmişti: İngiliz Sykes ve Fransız Picot... Bu nedenle bu varılan anlaşmaya "Sykes-Picot Antlaşması" da denildi. 1915 yılının ortalarında Rusya'nın da oluru alınarak, Fransa'ya Suriye ve Adana bölgesinin verilmesi kabul edildi; ancak koşullar değiştikçe arayışlar da değişiyordu. Çanakkale'de ortakların başarısızlığı ve ekonomik sıkıntı altındaki Rusya'daki hoşnutsuzluk, en azından Rusya için yeni bir moral edinimini gerekli kılıyordu. Tuttu, sırf içerdeki kötü psikolojiyi değiştirmek için, Doğu Anadolu'dan pay istedi. Bu görüşmeler önce İngiltere ile Rusya arasında başlatılmıştı. Üçüncü ortak, yani Fransa yine olayı sonradan öğrenince derhal harekete geçti. Bütün bunlar güvensizlik tohumlarını da ekiyor; en azından geleceğe iliş-

kin aralarında oluşabilecek çatlaklara ilişkin ipuçları veriyordu. Ortaklar, birbirlerini kandırma ya da bir şeyleri birbirlerine karşı gizleme çabası içindeydiler. Öyle ya da böyle Rusya; Arap eyaletlerinde bağımsız birleşik bir Arap Devletleri Konfederasyonu'nun kurulabileceğini kabul ediyordu. Suriye, Adana ve Mezopotamya, İngiltere ve Fransa arasında paylaşılabilirdi; ancak onun gözü Doğu Anadolu'dan geri gelmiyordu: Erzurum, Van, Bitlis ile Fırat Nehri ile Muş ve Siirt arasındaki topraklar kendisine verilecekti. Yine Trabzon'un batısına kadar olan topraklardan pay istiyordu. Fransa, ayrıca, İç Anadolu'da Kayseri ile Harput arasında toprak alabilecekti.

Arap Federasyonu düşüncesi İngiltere'ye aitti. O, Osmanlı topraklarında yaşayan Arapları ayaklandırma yoluna gitmişti. Muhatabı Şerif Hüseyin'di... Şerif Hüseyin, İngiltere ile hareket etme koşulunu, bir Arap devleti kurulmasına bağlamış; İngiltere de bunu kabul etmişti. Böylece, Osmanlı tebaası olan Araplar, Osmanlı Halifesi'nin din adına en büyük savaş, yani "cihad-ı ekber" olarak ilan ettiği Birinci Dünya Savaşı'nda İslam dünyasının halifesine karşı bağımsızlık savaşına girmiş ve bunun için de İngilizlerle işbirliğine girmekten çekinmemişti. Çelişki şuydu: Osmanlı Halifesi, yanında Almanları alarak, hatta ordusunda en büyük komutanlıkları Alman subaylara vererek İngiltere ve ortaklarına karşı din savaşı veriyordu. Bunu yaparken de İngiltere'nin denetimindeki İslam memleketlerinin ve topluluklarının, bu ülkeye karşı ayaklanmasını umuyordu; ancak halifenin bu politikasına İngiltere, halifenin ülkesindeki Arapları ayaklandırarak ve halifeye karşı kışkırtarak karşılık vermişti. Aldatmaların yanında, çelişki içinde çelişki vardı...

Ve İtalya...

O zamana dek, bu gizli anlaşmalarda hep dışarıda bırakılmış, ona üvey evlat gibi davranılmıştı. Bolşevikler Rusya'da iş başına geldikten sonra; savaştan çekilirlerken; İngiltere ve Fransa ile yapılmış olan gizli anlaşmaları da açıklayıverdiler. Artık, gizli bir şey kalmamıştı. Bu anlaşmaların ayrıntılarını öğrendiğinde İtalya büyük bir şaşkınlık yaşadı; çünkü o, türlü oyunların alavere dalaverelerin ve aldatmacaların içinde bir kıyıda bırakılmıştı. Gerçi savaşa, müttefiklerin yanında son zamanlarda girmişti; ancak yine de pek çok şey ondan habersiz olarak çevrilmişti. Bu gizli hesapları öğrenince o da savaşa girmesinin karşılığını pazarlık ortamına sundu. Açıkça, savaşa girme karşısında kendisine de Osmanlı topraklarından pay verilmesini istiyordu. Bu nedenle; 1917 yılında St. Jean de Maurienne'de yapılan görüşmeler sonucunda İtalya'ya da kimi topraklar için söz verildi. Buna göre İtalya; İngiltere, Rusya ve Fransa arasında yapılmış olan gizli anlaşmaları kabul ediyordu. Buna karşılık Antalya, Konya, Aydın ve İzmir'i alacaktı. Yalnız, İngiltere ve Fransa, İzmir söz konusu olunca bir ayrıcalık istemiş ve kabul ettirmişlerdi: İzmir limanında etkinliklerinin sürme-

sine izin verilecekti. Rusya'nın da bunu onaylaması durumunda sorun kalmıyordu. Bu, hiç bir zaman olmadı; çünkü gizli anlaşmalara kökten karşı olan Bolşevikler, asla buna yanaşmadıkları gibi bir süre sonra İngiltere'nin liderliğini yaptığı müttefik güçlere karşı düşmanca bir tutum içine girdiler. Uzlaşma devletlerinin en güçlüsü İngiltere, nasıl ki bütün bu süreçlerde başrolü oynuyorsa gizli hesapların, anlaşmaların içinde yine o, yanında olan ötekilere kendi ereklere göre söz ve umut veriyor; birine bir konuda söz verirken, başka kapılar ardında başkasına da aynı sözü verebiliyordu.

Kapalı kapılar ardındaki bu hesaplar yine de bu anlaşmalarda varılan ilkeler, Osmanlı Devleti'ni paylaşma biçiminin nasıl olacağını ortaya koyuyordu.

İzmir... Doğu dünyasının en batısında, batı dünyasının da en doğusunda olan; doğuyu ve batıyı kendi içinde en özgün halleriyle barındıran kent...

İşte, bu kent üzerine yapılan anlaşmalar, verilen sözler verilen sözlerden geriye atılan adımlar önce uzlaşma devletlerinin arasında küskünlerin ortaya çıkmasına, giderek de ayrılıkların, oluşturulan ortaklıklarda çatırdamaların nedeni olurken; yine bu kent daha sonra bütün ezilen uluslar adına direnişin giderek de kurtuluşun simgesi olacaktı.

Savaş Sonrası Kurulan Paylaşım Sofrası: Paris Barış Konferansı

Savaş, Türkler açısından büyük bir yenilgiyle sonuçlandı. 30 Ekim 1918 günü imzalanan koşulları son derece ağır Mondros Birakişması ile Osmanlı Devleti savaştan çekildi. Artık ordular dağıtılıyor; ülke başsız ve çaresiz, ne yapacağını bilmez bir durumda sanki kıvranıp duruyordu. Büyük sancılar içinde ülke büyük bir karamsarlığa itilmişti. Bir aldatmacadan başka bir şey olmayan Wilson İlkeleri çok kişi için umut olmuştu; ancak sömürgeci dünya, elde ettiği askeri utkuyu büyük bir üleşmeye çevirmekten hiç de geri adım atacak değildi.

Şimdi savaşın galipleri; onca uğraşlarının ödülünü almak gerektiğini düşünüyorlardı. Askerin süngüsüyle koparıp aldıkları yerleri almışlardı. Ancak, özellikle Osmanlı Devleti'nden hala büyük bir iştahla koparmayı düşündükleri yeni parçalara gözlerini dikmişlerdi. Bu nedenle; bir araya gelip bu paylaşımın nasıl yapılması gerektiğine karar vermeleri gerekiyordu.

Türkiye'de büyük kaygılar yaşanırken, 19 Ocak 1919 günü Paris'te büyük devletler bir araya geldiler. Burada yenilen devletlerin yazgısı belirlenecek; savaş sonrasında yapılacak büyük paylaşımın ve paylaşıp yok etmenin hesapları ortaya konulacak; kim ne alacak bunlar saptanacaktı. Sözde bu

konferansın barışı getireceği söyleniyor; inanmaya hazır biçimde Paris'e kulak vermişlere, büyük yalanlarla süslenmiş Paris öyküsü anlatılıp duruluyordu. Konferans, tantanalı törenlerle çalışmalarına başladı. Kapılardan yenen devletler büyük heveslerle geçerlerken; yenilenler içeri bile alınmadı. Fransa Cumhurbaşkanı Poincare açış konuşmasını yaparken, bütün delegeler ayakta bu konuşmayı dinliyorlardı. Fransa Cumhurbaşkanı'nın sağında Amerika Cumhurbaşkanı Wilson, solunda İngiltere Başbakanı Lloyd George bulunuyordu. Fransa Cumhurbaşkanı kürsüden ayrılırken; yerini başbakanı Clemenceau'ya bıraktı.

Hep barışa vurgu yapılıyor; savaşın sona erdirilmesinin getireceği güzel günlere gönderme yapılıyordu. Hepsinin üzerinde, yenip kazanan ülkelerin gururu hissediliyordu. O günlerde, yenilenlerle tek tek imzalanan bırakışma metinleri bu kişilerin eseri idi: Versay, Triannon ve derken Mondros... Fransa, İngiltere ve İtalya; çoktan yenilen ülkelerin topraklarıyla ilgili hesaplar yapmışlarken; bu kez başka bir aktör ortaya çıkmıştı: Amerika Birleşik Devletleri... Ve bu ülkenin başkanı koltuğunda oturan Woodrow Wilson... O zamana dek, hep Türkler üzerine oluşturula gelen "Barbar Türk" algısı; Avrupa'nın büyükleri tarafından dillendirilip durmuştu. Örneğin, İngiliz Başbakan Lloyd George'a göre ortada Türk diye bir varlık da yoktu. Ona göre Türkler, çökmekte olan bir ırktandı. Lloyd Georg, Yunanlıları 'dost' olarak görüyordu ve Yunanlılar, onun gözünde gittikçe yükselen bir millet durumundaydı.

Ne yapıp ettiler; sonunda Wilson'u bu konuda kendi yanlarına çekmeyi başardılar. O da artık, Türkler'in özellikle İzmir merkezli olarak; Rumlara zulümler yaptığına inanıyordu. Bir sorun vardı: O da Amerikalı misyonerler... Onlardan kimileri; gerçeğin İngiltere ya da Yunanistan'ın dillendirdiği gibi olmadığına ilişkin raporlar hazırlıyor; Amerika'ya geçtikleri haberlerde olayın iç yüzünü anlatmaya çalışıyorlardı. Bunun için, hükümet üzerinde kendi isteklerine karşı olumsuz bir kanı oluşmasına neden olan bu raporların etkisinin kırılması gerekiyordu.

Ötekilerin her birinin, Türkiye'den toprak istekleri vardı. ABD'nin böyle bir isteği olmamakla birlikte; o da Yunanlıların Türkiye'nin boyunduruğundan kurtulması gerektiğine inanmıştı. Ancak, oyun içinde değişik oyunlar vardı: İtalya, hem İngiltere'nin hem de Yunanistan'ın gözünü korkutan bir güçtü. Gizli antlaşmalarla önce İzmir İtalya'ya söz verilmiş olmakla birlikte, güçlü ülkeler İtalya'nın Akdeniz'de kuracağı güçlü bir egemenlikten çekiniyorlardı. Bu, ilerde İngiltere'nin Ortadoğu üzerinden doğu Asya'ya kadar uzanan yollarda tehlikeye düşmesi anlamına geliyordu. Bu nedenle, İtalya yerine daha güçsüz bir ülke olarak onlar; Yunanistan'ı yeğliyorlardı. Zaten, bu paylaşım kavgasına girenlerden İtalya, çoktan İzmir'in kendisine verilmek istenmediğini öğrenmiş ve kırgın bir görünüm için girmişti.

Paris'te bunlar olurken, Anadolu'daki Rumlar da boş durmuyorlardı. Fener Rum Patriği, Paris'e patrik kaymakamını göndererek; bir muhtıra vermişti. Açıkça Rumlar'a bağımsızlık verilmesini ve ardından da Yunanistan'a ilhak edilmesinden söz etmekteydi. Bu istekler, Anadolu'daki Rumlar tarafından da büyük bir coşkuyla karşılanmıştı. İstanbul'da Rum kiliselerinde gösteriler yapılıyor, her yana Yunan bayrakları çekiliyordu. Osmanlı Hükümeti sözde bu hareketlere "itidal" içinde bakıyor; güçlkle ve kimi olayların çıkmasından çekinerek, polis gücüyle bu bayrakların indirilmesi için uğraşıyordu. Bunun yanı sıra; Amerika'da misyonerlerin etkisini kırmak için girişimlerde de bulundular. İnanmaya hazır olanlar olduktan sonra, Yunanistan'ın gerçeklerden uzak bu masalına kulak kabartanlar, Paris'te toplanan bu paylaşım masalında yerlerini almışlardı. Yunanistan'ın bu masalına en çok İngiltere'den destek geldi. Paris barış görüşmelerinde İngiltere Başbakanı Lloyd George, İzmir'i korumaya gerek olduğunu söyleyerek, Yunanlıların bu kente asker çıkarmaları için izin istedi. Bu düşüncenin bütünüyle kurgulanmış düzmece bir şey olduğunu, İngiltere'nin yine önemli diplomatlarının söyledikleri, bu yaklaşımın ne kadar sığ ve gerçeklerden uzak olduğunu göstermekteydi. Örneğin; Lord Curzon, döneminin en ünlü diplomatlarından biri olarak Selanik kapılarında beş kilometre ötedeki güvenliği sağlayamayan bir Yunanistan'ın bütün Batı Anadolu'da barış ve güvenliği nasıl sağlayacağı konusundaki şaşkınlığını belirtmekten geri kalmıyordu; ancak İngiliz diplomasisinin amacı başkaydı. Amaç, üzüm yemek değil de bağcıyı dövmek olduğundan, haklı ve doğru bu gibi yaklaşımların da hiç bir anlamı olmuyordu. Bu durum, İtalya'nın hiç hoşuna gitmemişti. Yine de Yunanistan bu izni aldı. Yunanistan artık, Anadolu'ya gidebilecekti. Bu haberin İstanbul'dan duyulması gecikmedi. İtalya kırıncıydı. İzmir'in Yunanlılarca işgal edileceğini el altından İstanbul Hükümeti'ne ilettili. Sözde, İstanbul Hükümeti, Yunanistan'ın işgal girişimine karşı önlem alacaktı; ancak Türklerin bunu engelleyecek gücü bulunmuyordu.

Venizelos, "Onlar Konseyi"nde yaptığı konuşmada; Türkler'in gittikçe azalmasına karşılık, Yunan halkı bulunduğu her coğrafyada artmıştı. O, örneğin Kıbrıs'ın nüfusunun 300.000 olduğunu söylüyor; 1897 yılından bu yana Türklerin artmamasına karşın; Rum nüfus bir kat çoğalmıştı. Ardından da konuşmasına şöyle devam etmekteydi; "Girit'te 1830'da yapılan ilk sayıma göre 70.000 Müslüman ve 70.000 Rum vardı. Demek ki sayı bakımından eşitler. 50 yıl sonra 1881'de Rum nüfus üç defa artarak, 207.000'e çıkarken, adanın hakimi olan ve diğer halkı kırıp geçiren Türkler'in da sayısı 72.000'de kalmıştı. Daha sonra da göçler sebebiyle Türkler azalmış ama Rum nüfusu 1900'de 273.000'e, 1910'da 300.000'e yükselmiştir. Midilli, Sakız ve Sisam adalarında da durum aynıdır. Bu, Türk unsurları

karşılaştırıldığı zaman, Grekler'in ne derece canlı ve sağlıklı bir ırk olduğunu açıkça göstermektedir".

Bütün bunlar olurken, düzmece istatistikler düzenleyerek özellikle İzmir'de Rumların çoğunluk olduğu savlarını ortaya attılar. Bu istatistikler, Paris Barış Konferansı'nda dile getirilip oradaki veriler okunuyor; onların bu savları, Amerikalı uzmanlar tarafından gerçek rakamlar verilerek düzeltiliyordu.

Amerikan delegesi Westermann, bir konuşmasında şunları diyordu: "Kesin Rum çoğunluğu yalnız İzmir sancağında var. Yunanistan'ın istediği toprakların bütünü üzerinde %32 Rum'a karşılık, %63 Rum yaşamaktadır. Bu rakamlar, Aydın vilayeti askeri idaresi sayım memurluğu tarafından 1908'de elde edilmiş, daha sonra Amerikalı misyonerlerin verdikleri bilgilerle düzeltilmiştir.

Şüphesiz Anadolu Rumlar, Türk boyunduruğu altında kalmaktansa, Yunan krallığına bağlanmayı tercih ederler. Elbet de halkın isteklerini de göz önünde bulundurmalıyız. Ancak Rumlar'ın bağımsız bir yeni rejim kurmaktansa, Yunanistan'a bağlanmayı tercih edeceklerine dair elimizde hiç bir delil yoktur. Şu anda bilmiyorum; ama böyle bir rejimin meşruluğunu ve şartlarını tasarlamak elbette mümkündür".

Amerika temsilcisi bunları söylerken; Amerika'da pek çok misyoner; Amerikan bütün şirketleri, Freshfield, Withall gibi büyük İngiliz ticaret temsilcileri, İzmir'in Yunanistan'a verilmesine karşıydılar.

Bu tartışmalar sürerken Amerikalı uzmanlar; Yunanlılar tarafından istenilen bölgelerin Türkiye'den ayrılmasına karşı olduklarını açıkladılar. Uzmanların bu görüşlerine karşın, Wilson uzmanların sözüne pek kulak vermedi. Öteki ortakların ısrarlı istekleri karşısında, Yunanlıların İzmir'e çıkmasını hiç zorluk göstermeden kabul etti.

Wilson, onların düşüncesine geldiğinde artık onların önündeki en büyük güçlük kalkmış oluyordu.

Venizelos, o masada yer almak için az uğraş vermemişti. Daha savaş yıllarında kendi ülkesinde savaş karşıtı krallarına karşı, muhalefeti örgütleyerek güçlü bir kavga vermişti. Ardından bir ayaklanma ile Kral devrilmiş; ülke apar topar İngiltere'nin yanında savaşa sokulmuştu. Üstelik batı kamuoyu Yunanistan'a ta eski dünyaların demokrasi tutkunu ülkesi olarak bakıyor; sırtını sıvazlayan güçlü eller, şimdi onu kendi gücünden çok daha büyük bir role doğru itiyorlardı. Yunanistan bu iteleminin kendi uzun emellerine oldukça uygun olduğunu da düşünüyordu. Onun derdi, eski Helen İmparatorluğu'nu diriltmekti. Önce bulunduğu yarımadada ulus devletini kurmuştu. Sonra Ege adalarını adım adım ele geçirmişti. İşte şimdi de O, önce açık ardından da bir parça üstü kapalı hedeflerini bir bir masaya

koyuyordu: Öncelikli olarak, başta İstanbul ve Doğu Trakya olmak üzere, Marmara Bölgesi'ni kendisine istiyordu. Kolay mı; Konstantinopolis dediği İstanbul kendi eline geçmeye görsün... Bir yandan boğazlara yayılmak, dünyanın büyük su yollarında gidiş ve geliş denetlemek derken, Doğu Trakya'yı da ülkesine katarak, bir yandan Karadeniz'i, öte yandan Marmara'yı ve derken bütün Ege Denizi'ni kontrol edebilmek onun için ne büyük bir açılım olacaktı!.. Bu nokta bir yandan Pontus dedikleri bütün Karadeniz bölgesine uzanıyordu.

Yani Ege Denizi'ndeki adalar ve onun da doğusunda yer alan ve Smyrna dedikleri İzmir...

İşte; şimdi nasılsa İtalya'ya söz verilmesine karşın; İtalya'nın masadan neredeyse kovulmasından onun da bunu gurur yapıp, çekilip gitmesinden sonra artık İzmir'i güçlü ortaklarından kotarıp bir alabilirse nasıl bir dünya gözünün önünde açılırdı; bunu düşünmek bile, kafasını sarhoş edip döndürecek kadar başı başına bir şeydi... Üstelik İtalya'nın kaba politikası onun işini de kolaylaştırıyordu: Şimdi İtalya tutmuş, kendi elinde bulunan On İki Ada'da askeri hazırlıklara başlamıştı. Sanki İngiltere ve Fransa'ya karşı koyacak, onlara üstün gelecekmiş gibi tavırlar seziliyordu. Ne olursa olsun, bu tür duyumlar ötekilerin de kafasını bulandırıyor:

Ya İtalya bir delilik yaparsa ve aniden İzmir'e asker çıkarırsa!

Şimdi, Yunanistan için önemli bir atak yapma dönemi başlamıştı. Cesur adımlar atmalı, gelecekteki şatafatlı büyüye için kararlı adımlar atmalıydı. İzmir, artık Yunanistan için bir düş değil bir anda atılacak imzalarla avucuna düşecek, cennet gibi bir toprak parçasıydı. Bunun için güçlü dayanakları olduğunu da düşünüyordu: tarihsel haklar ve bölgede Grek soyundan geldiği savını yineleyip durduğu halk; yani Ortodokslar... Şimdi, çevresinde ötekilerle yer aldığı masaya, bu dayanakların verdiği avuntu ve cesaret ile Venizelos öyle bir yayılmıştı ki; güçlü ortakların korkularını tetikleyecek adımlar atmaktan da geri kalmıyordu.

Şu İtalya... O, daha kısa bir süre önce, Yugoslavya'dan Fiume'yi bir çırpıda, ötekilere danışmadan yutup kendisine katmamış mıydı? Aynı şeyi, İzmir ve bölgesinde yapacağı apaçıktı... Bir yandan Lloyd George'a, öte yandan Clemenceau'ya ve derken Wilson'a bu düşündüklerini o kadara abartılı ve etkili bir dille anlattı ki; bunu anlatırken asıl güçlü dayanaklarından ilkinin masaya koyuverdi:

İstatistikler...

O kimi düzmece istatistiklere dayanarak, İzmir bölgesinde Rumların Türklere göre daha çok olduğunu söylüyordu. Bu gerçek dışı sav, zaten inanmaya hazır beyinlerde derhal etkisini gösterdi.

Ve Venizelos, ikinci hamlesini daha yaptı: Rumların Türkler tarafından katledildiği savı...

Bu apaçık bir yalandı. Ancak, inanmaya hazır kafalar derhal bu sese doğru kulaklarını çeviriverdiler. Tarih boyunca hiç değişmeyen yalan yanlış savlar, şimdi önemli politik kararların dayanağı oluyordu: Sözde Türkler, onca güçsüzlüklerine karşın tutmuş Rumları kesiyorlarmış... Üstelik Rumlar, Hristiyan olduğuna göre Yunanistan gibi demokrasi tutkunu bir ülkeye (?) yeni bir görev düşüyormuş: Derhal, Hristiyanlar büsbütün imha edilmeden, Anadolu'ya Yunan askerinin çıkmasına izin verilmesi ve ona İzmir'in işgali için yetki tanınması...

Diller döküyor, ortaklarının Hristiyanlık duygularına sesleniyor, bu yetkiyi almaya çalışıyordu. Onun bu çabaları, derhal etkisini gösterdi: Lloyd George ve Clemenceau zaten bu istekleri çoktan kabul etmeye hazır olduklarından orada, İzmir'in Yunanistan tarafından işgali yetkisi, bu ülkeye verilmiş oldu. Bundan da öte; Akdeniz'deki İtilaf Donanması'nın Başkomutanı İngiliz Amiral Calthorpe, bu süreci yönetmekle görevlendirildi.

İçerde bu tür kavgalar olurken, dışarıda da dünyaya yeni bir düzen vermeye çalışanlar, Osmanlı pastasını masalarının üzerlerine koymuşlar kime ne kadar pay düşecek, bunun pazarlığını yapıyorlardı. Savaşın galipleri, özene bezene masanın başına oturmuşlardı. Yenilenlerin ise masada yerleri bulunmuyordu. Masanın başında olanların başında yer alanlar; kim nereden ne kadar alacak bunun kararını vermeye çalışıyorlardı. Masada yalnız güçlüler varmış gibi görünüyordu; kimi hep şımartılmış, hep sırtı sıvazlanmış hatırlılar da bir yerlerden birilerinin desteğiyle bu masada yer almaya çalışıyorlardı.

Clemenceau da Lloyd George da katıksız Türk düşmanıydı. Örneğin Lloyd George göre, *"gerçekte ortada Türk diye bir varlık da yoktu. Türkler ona göre çökmekte olan bir ırka mensuptular. Oysa Yunanlılar ona göre İngiltere'nin dostu; üstelik de gittikçe yükselen bir ulus durumundaydılar"*.

Her iki ortak, Türk düşmanlığı yaparken bunu Yunanistan tarafçılığı üzerinden yapıyorlardı. Sözde Türkler Yunanlılar'a ve onların Anadolu'daki tarihi bir anısı olan Rumlar'a eziyet ediyorlardı. Bu konuda derhal Wilson'u buna inandırdılar. Sanki 14 İlkeyi Wilson yayınlamamış; bu ilkelerin 12. Maddesi Türkler'le ilgili değilmiş gibi, bu etkilenmeye kapılarak o da Türkler'e karşı cephede yerini alıvermişti. O'nun bu aşamada, Türkiye'den bir toprak isteği yoktu. Ancak o da kendini kimi yönlendirmelerin havasına bırakmıştı. Kimi zaman kapalı kapılar ardında, kimi zaman açıktan kimi düşünceler dile getiriliyordu. Şimdi dillendirilen şey; Anadolu'da oluşacak işgallerde, orada Türkler'in egemenliğinde bulunan Rumlar'ın isteklerini dikkate alın-

masıydı. Bu düşüncelerin yılmaz savunucusu ise, Yunanistan Başbakanı Venizelos'tu. O, Büyük Devletleri İtalya korkusu üzerinden etkilemeye çalışıyordu. İtalya'nın, Batı Anadolu'da gözü olduğu, bu coğrafyayı doğal büyüme alanı olarak gördüğü biliniyordu.

Anadolu'da bir İtalyan işgaline izin verilirse orada bulunan ve Yunanistan'a hep sevecen baktığı bilinen hatta çoğu kez işbirliği yaptıkları gözden kaçmayan Anadolu Rumların buna tepkisi ne olurdu? Oradaki bir girişimin, bu kütlenin desteğini alması gerektiği yönünde kanılar vardı. Bu nedenle Yunanistan; Batı Anadolu üzerinden gerçekleşecek bir işgal eyleminde, bu teze bağlanarak, kendini ortaya koyma ve bunu da elde etme düşüncesinde bulunuyordu.

Venizelos'a gelince; bu usta politikacı, kendisini Yunan davasına adanmıştı. Daha Paris'te görüşmeler başlamadan bir kamuoyu oluşturmak amacıyla Paris'e gitti. Yunanistan'ın, dünya savaşında ne denli önemli iş gördüğünü anlatarak, gözleri boyamak ve kendi isteklerini dillendirerek, bir ön hazırlık yapmak niyetindeydi. Paris'e gelen, İngiliz diplomatlarla görüşmeler yapmaya başladı. Paris'ten Londra'ya geçti. 30 Aralık 1918 günü, İngiliz Başbakanı Lloyd George ile yediği bir öyle yemeğinde Türkler ile yapılacak bir antlaşmada, Yunanistan'ın beklentilerini ilettili. Bandırma'dan Akdeniz'e bir çizgi çekiyor; bu çizginin batısında kalan toprakların Yunanistan'a verilmesini istiyordu. Güya, İstanbul'daki Türkler'in sayısı Türk olmayanların yarısı bile değildi. Lloyd George'a kimi istatistikler sunarak, pek çok yerde Türkler'in azınlık olduklarını kanıtlamaya çalışıyordu.

Lloyd George, onun isteklerini içeren notasını İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD üyelerinden oluşan bir komiteye sundu. Komite, yaklaşık bir aylık bir süre içinde bu istekleri görüşüp değerlendirdi ve sonunda küçük kimi değişikliklerle Yunan isteklerinin kabul edilmesi yönünde kararını açıkladı. Bu karara önce İtalya karşı çıktı. Ötekiler de pek hoşnut olmamış görünüyorlardı.

Kurnaz politikacı Lloyd George, derhal çıkar yolu buldu: Revaçta olan ve çok kişi tarafından "adil" olarak nitelenen son açılım, Wilson İlkeleri değil miydi? O halde, şimdilik Yunanistan, pekâlâ Uzlaşma Devletleri adına Anadolu'ya giderek, onların güvenliğini sağlayacak bir görevi yerine getirmiş olabilirdi.

Bunu da yaptı. İtalya'nın karşı duruşuna ve kimi homurdanmalarına karşın; öteki ortaklarının desteğini alan İngiltere, daha Paris Barış Konferansı toplanmadan onları Yunan istekleri doğrultusunda yönlendirmiş olarak konferansta yerlerini almalarını sağlamış oldu.

Anadolu'daki Rumlar da boş durmuyordu. Paris Konferansı toplandığında, kendi düşündüklerinin gerçekleşmesi için zamanın geldiğini görüyorlardı. Rum Patrik Kaymakamı,

Paris Barış Konferansı'na bir muhtıra verdi. Bu muhtırada Rumların bağımsızlıkları ve sonra da Yunanistan'a ilhakları öngörülüyordu. Bu gelişmeler, İstanbul'daki Rumlar arasında o denli büyük coşkular yaratmıştı ki, Rum kiliselerinde gösteriler yapılmış ve Yunan bayrakları asılmıştı. Bu bayraklar, ancak zabıta gücünün devreye girmesiyle indirilmiştir. Kimi Amerikalı misyonerler Türkler'e karşı daha adil ve tarafsız tutum sergiliyor, bu ise Yunan ve Rum temsilcilerin canını sıkıyordu. Bunların, Amerika Birleşik Devletlerini etkilemesi durumunda, işlerinin güçleşeceğini düşünüyordular. Bu konuda gösterdikleri tepkinin nedenini de Hristiyan uygarlığının Yakın Doğu'daki çıkarları bakımından, Amerikalı misyonerlerin ırk ve milliyet çekişmelerine karışmasının kabul edilmesi gerektiği biçiminde açıklanmaktaydı. Yani temel sorun, bunlara tepki gösterenler açısından Hristiyan uygarlığının, Yakın Doğu'daki çıkarlarıydı. Bu görüşü savunanlara göre Amerikalı misyonerler, Osmanlı İmparatorluğu'nun çözümünü durdurmak ve bu devletin dağılmasını önlemek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Üstelik imparatorluğun dağılıpını önlemek için bu çabayı anlaşılmaz ve ilginç sayıyorlardı.

Elden ele Yunanlılar'ın düzenledikleri düzmece istatistikler dolaşıyordu. Bu isteklere göre meğer bilinenin tersine Anadolu'nun pek çok yerinde Rumlar çoğunluktaymış...

Fener Rum Patrikhanesi, İzmir Metropolitliği, daha yukarılarda, kuzeyde Trabzon'daki Metropolithane, oturmuşlar, Türkler'in neredeyse Anadolu'nun her yerinde daha az olduğunu ispatlamak için uğraşıp duruyorlardı. Venizelos da hazırlanan bu düzmece istatistiklere bel bağlıyor; eline ulaştırılan bu düzmece sayı yığını, oradan oraya yanında götürerek Yunan tezlerini savunmaya çalışıyordu. Yunanistan'ın muhatabı olan devletlerden İtalya hariç, ötekiler ona inanmaya çoktan hazır bulunuyorlardı.

İçerideki Durum: İttihatçı Düşmanlığı

Bu arada Osmanlı başkentinde ve diğer önemli yerlerde büyük bir siyaset hastalığı ile savaşın sonunda büyük bir İttihatçı düşmanlığı kendini göstermişti. Başta saray ve onun hükümetleri olmak üzere, ülkeyi savaşa sokan gücün İttihatçılar olduğu görüşü ortaya konularak; savaşıp yenilen devletlere hoş görünmek için, politikalarını bütünüyle "İttihatçılar"dan arınmak ve dolayısıyla bu siyasi görüşe ve harekete karşı bir "nefret" siyasetini üretip, sahneye sürüyorlardı. İttihat ve Terakki yönetiminin güçlü adları, ülke dışına kaçmışlardı. Şimdi bütün politika; batılı devletlere, İttihatçıların yanlış politikaları yüzünden milletin kendini savaşın içinde bulduğu, suçsuz olan milletin bu suçlulardan kurtulmak için büyük bir irade ortaya koyduğu söylemine oturtulmaktaydı. Sözde saray ve hükümetleri, bu biçimde

İtilaf devletlerinin hoşuna gidecek söylemlerle, yaklaşmakta olan felaketin dalgalarının kırılabilceğini sanıyorlardı. Ülkenin her yanında bir İttihatçılık avı başladı. İstanbul'da düzmece mahkemeler kurularak, Ermeni katliamını da İttihatçıların yaptığı söylemi yayılarak, ele geçirilen İttihatçılar yargılanmaya ve idama kadar giden ağır cezalar verilmeye başlamıştı.

Mütareke olduğunda, İzmir Valisi, Rahmi Bey'di.

Ünlü bir İttihatçı olarak bilinen Vali Rahmi Bey, kendini İzmir'de oldukça sevdirmiş bir kişiliğe ve üne sahipti. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın elemanları, İttihat ve Terakki karşıtı olarak başlattıkları kampanyayı Rahmi Bey'e kadar getiriyorlardı. Bu kampanyanın zaman içinde etkisi azalmak bir yana, her geçen gün daha da harlanıp alevleniyordu. Vali Rahmi Bey'in o zamana dek bu kesimin içinde birikmiş kinlerden ve hınçların hedefi olmaktan kendini kurtarması olanaklı görülüyordu.

Kaldı ki Vali Rahmi Bey, kimliğini hiç bir zaman saklamış biri de değildi. Savaş sonrasında İttihatçılık düşmanlığı alıp başını giderken O, İttihatçıların bu zor dönemde eski birlik ve bağlılıklarını sürdürmeleri için çabalar harcıyordu. Tuttu, Teceddüt Fırkası'nın İzmir Şubesi'nin kurulmasına ön ayak oldu. Teceddüt Fırkası'nın adresi, Beyler Sokağı'ndaki eski İttihat ve Terakki Klübüydü. Kurucularının tamamı da eski İttihatçılardan oluşuyordu: Eski İttihat ve Terakki İzmir Katib-i Mesulü Celâl Bey, üyeleri eski itttihatçılardan İzmir Mebusu Rahmi Bey, eski fırka Murahhası ve Boykotaj Reisi tüccarlarından Giritli Reşit Bey, İttihat ve Terakki eski merkez üyesi ve Müdafai Milliye Faal Heyet Müdürü Eczacı Ferit Bey ve Vilâyet Encümeni eski Foça Muftüsü Sırrı Efendi...

Bu arada İstanbul'da yeni dedikodular yankılandı. Sözde, Vali Rahmi Bey Sadrazam olmak istiyordu. Vali'nin görevden alınması için hükümete yoğun bir baskı başladı. Sonunda Hükümet, Rahmi Bey'in görevden alınmasına karar verdi. Aydın'da Kolordu Komutanı bulunan Nurettin Paşa onun yerine vali olarak atandı. Nurettin Paşa İzmir'e gelip, İzmir'de Vali Rahmi Bey'den görevi devraldı. Artık Rahmi Bey için yapacak bir şey kalmamıştı. İzmir'den ayrılıp İstanbul'a hareket etti. Tren Bandırmaya ulaştığında, karşı yönden gelen trenle aynı istasyonda durdu. Orada İttihat ve Terakki zamanında Rahmi Bey'in de çabalarıyla Rumları kışkırttığı için İzmir'den uzaklaştırılmış olan İzmir Rum Metropolit Hrisostomos'la karşılaştı. Rahmi Bey'in üzüntülü halinin aksine, metropolitin etekleri sevinçten uçuyordu. Metropolit, Rahmi Bey'in İzmir'den İstanbul'a gittiğini görünce; garip bir tebessümle şunları dedi: "Evet, Rahmi Bey! İşte siz İstanbul'a gidiyorsunuz, ben ise İzmir'e dönüyorum!".

Rum Faaliyetleri

Evet; işte böylece Hrisostomos İzmir'e dönmüş ve İzmir'de Rumların Ruhani önderi olarak, tarihsel rolünü oynamak için sahnedeki yerini almıştı.

İstanbul'da olaylar, takip edilemeyecek kadar yoğun olarak akıp giderken, İzmir'de de bir takım gelişmeler meydana gelmekteydi. Bırakışmadan hemen sonra Dâhiliye Vekaleti (İçişleri Bakanlığı) İttihat ve Terakki Fırkası'nın taşınır taşınmaz bütün mallarına el konulmasını emretti. Vali Nurettin Paşa bu buyruğu yerine getirmemiş; yalnızca İttihat ve Terakki'nin İstanbul'daki kulüp binasının kapısını mühürlemekle yetinmişti. Oysa İttihat ve Terakki Fırkasının İzmir'de bir de matbaası vardı. Vali Nurettin Paşa bu matbaaya dokunmadığı gibi; onun çalışmasını önleyecek herhangi bir önlem de almamıştı.

İttihatçıların her yerde en büyük düşmanı, onun ezeli rakibi Hürriyet ve İtilaf Fırkasıydı. Onlar, bütünüyle İngiltere ile dayanışma içinde yürütülecek bir politikadan yanaydılar. İttihat ve Terakki'nin yalnız savaş politikasını değil, hiç bir yenilikçi hareketini benimsememişlerdi. Bu nedenle, İttihat ve Terakki'ye indirilecek her darbe onlar için sevinç kaynağıydı. Ancak şimdi, İzmir Valisi Nurettin Paşa'nın bu çabasından hiç hoşnut kalmamışlardı. Hatta Nurettin Paşa'nın İttihatçı olduğunu düşünecek kadar ileri gidiyorlardı. Vali'nin İttihat ve Terakki oluşumuna bu denli hoşgörülü bakışını hiç bir zaman affetmediler. Hatta bu konuda

Yunan işgal kuvvetleri tarafından İzmir'in meydanına inşa edilen anıt.
(Kaynak: İlk Kez Yayınlanan Fotoğraflarla Kurtuluş Savaşı,
Tempo Dergisi, Mayıs, 2009)

sonradan, İzmir'de aynı düşüncüyü paylaşan ve Helenizm düşüncesinin önemli bir aktörü olan İzmirli Ortodoks Rumlarla aynı konuma gelerek, Nurettin Paşa'ya iftira atacak boyuta bile gitmekten geri kalmadılar. Vali'nin aleyhine, sıkı bir yıpratma çabası içine girdiler. Vali için en önemli karalama söylemleri şuydu: Vali, İttihat ve Terakki Partisi'nin sorumlu sekreterinin akrabasıydı. Bunun için İttihat ve Terakki'ye

karşı "gevşek" davranıyordu. Bu partiye el koymadığı malları, matbaa ile birlikte, İttihatçılara yakın bir siyasi oluşum olarak ortaya çıktığı öne sürülen Teceddüt Partisi'ne aktaracaktı.

Bu aslı astarı olmayan söylemlere yenileri de eklendi:

Sabah gazetesinin savına göre; Nurettin Paşa'nın çekmesinden katil ve tehcir facialarının tanıklarına ait bir liste aşırılmış ve İttihatçılara yakın bir gazetede yayınlanmıştı. Vali, sıkıyönetimi de hafife alıyordu. Divan-ı Harp soruşturma kuruluna küçük bir oda tahsis etmiş; kurulun sanıklarla ilgili isteklerini de Nurettin Paşa yerine getirmemişti. Valinin yapacağı bir şey yoktu: İtilafçı grup ile Rumların yaygaraları amacına ulaşmıştı. Vali; İttihat ve Terakki Kulübü, Teceddüt Şubesinin elinden alınarak Divan-ı Harp Kuruluna verildi. Özel İttihat ve Terakki Okulu da İkinci İdadi adıyla, Hükümete devredildi.

Nurettin Paşa, Kut'ül Amare'de büyük bir İngiliz gücünü esir alan, adı ünlenmiş bir komutandı. Onun adı, Türkler üzerinde büyük bir etki ve itibar kazanmıştı. Rum basını, İzmir'deki yurtseverlerin bu önemli kişiliğin desteğinden yoksun kalması için yoğun bir karalama kampanyasına başlamışlardı. Onun Rumları katletmek için askeri birliklerle işbirliği yaptığını; bu amaç içinde önlemler aldığı yazılıyor ve söyleniyordu. Sözde O, Alaşehir taraflarında dağlarda çetelerden birçok kişiyi silahlandırarak Rum kırımı yapmak için hazırlamıştı. Onlara para veriyor silah dağıtıyordu. Bunların, günü geldiğinde harekete geçeceği yalanları sağa sola pompalanıyordu. Uydurma sözlerle; Paşa'nın bu harekete katılanlara para verileceğini, Türkler için hiç bir tehlike olmadığını, yalnız namussuz Rumlar için ölüm olduğunu; ilk işaretle birlikte oralarda Rum köylerinin imha edileceğini ve Rumların öldürüleceğini, kadınlarına da istenilen şeylerin yapılmasını söylediği yaygaraları el altından dağıtılıyor; paşanın "İntikam anı hülul etti, İleri evlatlarım" buyruğu verdiği safsatası kulaklara fısıldanıyordu. Bununla kalınmıyor; her neferin en az dört-beş Rumu öldürmesini istediği propagandaları yapıyor; akıl almaz yöntemlerle, İzmirlilerin çok sevdikleri vali, yıpratılmak isteniyordu.

İş İzmir'le sınırlı kalmadı. Bu yalan ve yaygara, özene bezene Paris'e gönderildi. Ardından da İngiliz temsilcisi Dickson'a ve diğer ilgili kişilere verildi. Bu yalanlar, gerçekmiş gibi artık, Paris'te Venizelos'un ağzıyla diplomatik zemine aktarılıyordu. Yerleştirilmek istenen kanı şuydu: Türkler, Nurettin Paşa'nın başkanlığında örgütlenmişlerdir ve Hristiyanları keseceklerdir... Ve bu yönlendirmeleri bir sonuca bağlamak için, İzmir'deki yabancı ülke temsilcileri İstanbul'a telgraf yağdırmaya ve Nurettin Paşa'nın valilikten alınmasını zorlamaya çalışıyorlardı.

Bunlar olurken; Paris Barış Konferansı da bütün hızıyla sürüyordu. Venizelos, İzmir'de bir yandan Trabzon ve İzmir

Metropolithaneleri başta olmak üzere, Osmanlı Devleti'nin değişik yerlerinde yaşayan Rum ruhani önderlerinin ön ayak olmasıyla hazırlanmış çarpıtıcı istatistiklerle, bildik tezlerini savunup duruyordu.

Bırakışmanın imzalanması İzmir'de yaşayan Rumlar arasında büyük bir heyecan yarattı. Çığırkanlık ve Yunanistan'a yandaşlık duygusu büyük bir kabarığa yöneldi. Savaş yıllarında Vali Rahmi Bey'in baskın duruşu nedeniyle pek fazla kıpırdıyamayan Rumlar, artık büyük taşkınlıklar yapmaktan geri durmuyorlardı. Türkler'in Karagün'ü ağır ağır yaklaşıırken; onlar bu Karagün'ün oluşması için gerekli taşları yola döşemekten geri durmuyorlar; her an bir okun yaydan boşalması gibi, kendilerini bir coşkunun kucasına atmak istiyorlardı.

Bırakışma söylentileri başladığı andan sonra bu taşkınlıklar sık sık gözlemlenir olmuş; bu da haklı olarak kimi kaygı ve çekinceleri de yanında getirmişti. Bunun ilk görüntüsü, bırakışmanın hemen ertesi gün kendini gösterdi. İzmir Valiliği, bırakışmanın imzalanmasından bir gün sonra bir tebliğ ile kamuoyunu haberdar etti. Bu haber üzerine Rum mahallelerinde insanlar kendilerini dışarı vurup, büyük gösteriler yapmaya başladılar. Büyük şenlikler düzenlendi; bağırış çağırışlarla çılgınca sevinç gösterilerinde bulundular.

Her taraf bir anda Yunan bayraklarıyla donatıldı. Özellikle Frenk Mahallesi'nde mağazalar, mavili beyazlı Yunan bayraklarıyla donatılmış, coşku sokağa taşmıştı.

Helenizm rüyasını yalnız Yunanistan değil, Türkiye'de yaşayan Ortodokslar da görüyorlardı. Özellikle İzmir'de başta ünlü Metropolitleri Hrisostomos olmak üzere, heyecanlı söylevler veren diğer din adamları bunun öncülüğünü yapıyorlardı. Görülüyordu ki son yüzyılda, Anadolu Rumluğu üzerinde etkili olmuş olan Yunan propagandası son derece etkili olmuş; Osmanlı Devleti'nin millet sistemine bağlı birliği, bu propagandaların çığırkanlıkların ve girişimlerin sonucunda paramparça olmuş bir görüntüye bürünmüştü. Helenizm etkisiyle oluşturulan propaganda; Anadolu'nun sözde mazlum Ortodoks nüfusuna Türk barbarlığının ve istilacı fikirlerinin vurduğu acı darbelere karşı bir kalkışma düşüncesi oluşturmaktaydı. Bu yalan ve kurgulanmış propaganda makinesi, değişik kaynaklardan Anadolu Rumluğu'na pompalanıp duruyordu. Buna göre Türkler

Frenk Sokakı (Kaynak: Ugur Göktaş'ın Koleksiyonu'ndan Evvel Zaman İçinde İzmir, Haz: Ugur Yegin, İzmir Ticaret Odası Yay., İstanbul, 2009, s.185)

baskıcı, istilacı ve barbardı. Anadolu, eski bir Yunan yurduydı. İzmir ise; İyonya'nın merkeziydi. Bu coğrafyada Yunanlılık, Türkler tarafından büyük baskılara uğramış; büyük zulümler altında yok edilmek istenmişti. Ama bu eski ve büyük ülkenin kahraman evlatları olarak nitelendirilen Anadolu Rumları, tarihin Yunan ulusuna bir armağanıydı. Türkler, Anadolu Rumlarına büyük bir nefret dalgası içinde "gâvur" adını vermişlerdi. Küçük Asya dedikleri Anadolu'da yaşayan Yunanlılar, yine onların betimlemesine göre Türkler'in bilenmiş kılıçları altında yaşıyorlardı. Ancak ruhları özgürdü ve yürekleri de Yunanistan'la birlikte atıyordu. Bu nedenle, Türkler'e karşı egemen olmak ve ulusal özelliklerine kavuşmak için, korkmuyorlardı. Yunanistan'dan kalkıp Anadolu'ya koşan her konsolos; Anadolu'nun çeşitli yerlerini geziyor, Helenizm'in izlerini arıyorlardı. Onlar, yazdıkları kimi notlarda ya da kitaplarda, Yunanistan'ı büyük bir Yunanistan yapacak olan bu coğrafyada, Yunanlılığın yazgısını gerçekleştirecek bir kitle bulunduğunu dile getiriyorlardı. İlk başlarda, İzmir'e gelen konsolosların, Asya'nın içlerindeki Yunanlılık odaklarını görmek, tespit etmek gibi bir düşünceleri hatta buna dönük bir saptamaları da bulunmuyordu. Ancak sonradan Yunanistan'ın ulusal, siyasi ve tinsel değerlerini yaymak amacıyla Anadolu içlerine doğru bu yayılışlar başladı. Buralardaki Ortodoksların durumunu inceleyen raporlar hazırlandı. Bütün bu araştırmalar, onların İyonya dedikleri İzmir Vilayeti, Anadolu'daki Rumluğun doğal bir merkezi gibiydi. Yunanlı göz, İzmir'de göçlerle toplanmış Moralıları, Giritlileri, Kıtalıları, Teselyalıları, Makedonya ve Adalıları, anakara Yunanistan'dan gelmiş olanları ve İzmir'de yerleşik Ortodoks Rumları İyonya'nın bir parçası olarak görüyordu. Bu hareket, Yunanistan'ın bu kahraman çocuklarının yüzyıllar boyunca çektikleri zorlukların uzun derinleş ve savaşlar sonrasında nihayet kurtuluşunu getirecekti Asya'daki Yunanlılık, bunların ortak duyguları üzerinde beden bulmuştu. Dil ve duygu olarak, Anadolu'nun ele geçirilmesi, bir istila değil, gerçek Yunanistan'ın kurtuluşuydu. Anadolu'daki Rumluğun, yüzyılların etkisine karşın, aralarındaki bağların yok olmadığını ileri sürüyorlardı.

Bu söylemler, ister istemez Anadolu'daki Rumluk fikirlerini kabartıyor; Türklerle karşı büyük bir hınç ve öç alma duygusunu da yanında getiriyordu.

Bu söylenenler düşüncede kalmadı. Büyük bir siyasi ve eylemli organizasyonlar kendini gösterdi. Derhal, pek çok yere dağılmış Rumların İzmir ve çevresine yeniden yerleştirilmesi için yoğun bir çalışma kendini gösterdi. Büyük paralar akıtılıyor, propagandalar yapılıyor; gizli ya da açık girişimlerle, oraya buraya dağılmış Rumlar, İzmir ve çevresi başta olmak üzere Anadolu'nun değişik yerlerine yerleştirilmek için destek görüyorlardı. Üstelik bu kara bir propagandanın üzerinde biçimlendirilerek de yapılıyor: İttihat ve Terakki döneminde, Anadolu Rumluğu'na akıl almaz

baskılar uygulandığı söyleniyor; bu diktatörlük yönetimi ortadan kalktığına göre bu işleyişin doğal bir hak olduğu bile dillendiriliyordu.

Bir süre sonra, bütün bu çalışmaları daha örgütlü biçimde yürütebilmek için bir cemiyet kuruldu: Gizli Küçük Asya Cemiyeti... Bu cemiyet, savaş sırasında Balıkesir çizgisinden Denizli'ye kadar sürülen alanda içerilere gönderilen Rum ailelerinin yeniden geri dönmesi için uğraşmaktaydı. Savaş yıllarında Osmanlı Hükümeti, güvenlik amacıyla kimi göç ettirme yöntemleri uygulamıştı. Şimdi bu cemiyet; çoğu zaman el altından çalışmalar yaparak; göç etmiş olan bu insanları özellikle İzmir ve çevresine yerleştirmek için çaba harcamaktaydı. Ancak, cemiyetin çabaları bununla da sınırlı değildi: Anadolu Rumluğu'nun, anavatan olarak nitelendirilen Yunanistan ile de her yönden bir duygusal ve fiili bütünlük sağlayabilmesi için propagandalar da yapıyordu. Bu bir tür beyin yıkama çabalarıyla; her iki farklı coğrafyada yaşayan halkların bir bütünün iki ayrı parçası olduğu belirtilerek; bu bütünleşmenin alt yapısını güçlendirecek girişimler gerçekleştiriliyordu. Örneğin her iki kitle arasında eğitim, tarım, ticaret ve güzel sanatlar alanında bir sistem içinde ortak bir bağ kurulması için çalışmalar yürütülüyordu. Ticarete, sanatta, tarımsal uğraşılarda, kültürde ve eğitimde oldukça hünerli bir Ortodoks dünyanın; Yunanistan'a önemli katkılar sağlayacağı düşünülmekte; her iki taraf arasında kimi ortaklıklar geliştirilebildiğinde, ileriye doğru bütünleşmenin büyük bir alt yapısının hazırlanması umulmaktaydı. Söyleme göre; Anadolu Rumları Türklere hiç bir şey borçlu değillerdi. Yunanistan da onlar için bu zamana değin bir şey yapamamış; bu insanlar kendi başarı ve çalışkanlıklarıyla önemli bir uygarlık yaratmışlardı. Böylece, Yunan devletine parlak bir inci gibi sunulmak üzere Küçük Asya'da yüksek bir uygarlıkla donatılmış bayındır bir Yunanistan yaratmışlardı.

Yunanistan sanki bu dönemde; Anadolu'da yeni bir Yunanistan'ın keşfinin peşine düşmüş; yoğun araştırmalar, yalan yanlış raporlar ve siyasi çabalarla; kendisiyle bütünleşmeye son derece kararlı bir kitle yaratma sevdasına düşmüştü. Küçük Asya'da, yani Anadolu'da Anadolu Rumluğu'nun yarattığı bir Yunanistan'dan söz edilmekteydi. Bu sözde Yunanistan'ı oluşturanlar, Yunanlılık kültürüne bağlı kalmışlar özellikle dillerini geliştirme konusunda büyük bir yol almışlardı. Basın gelişmişti. İzmir'de çok sayıda gazete ve dergi yayınlanıyor; bu dergiler Yunanistan'ın desteği ile sürekli olarak Ortodoks ilkelerine bağlı bir Yunanlılık duygusunu Anadolu Ortodokslarına aktarıyordu. Bu basın, dış dünyayla hiç de iyi niyeti olmayan yoğun bağlantıları olduğu görülüyordu. Bir anlamda Anadolu Rumluğu bu basın aracılığıyla kendisini bir birlik ruhu etrafında kenetlenmiş görüyordu. Şimdi Yunanistan büyük bir koruyucu olarak; bu yeni devrede kendi üzerlerinde daha çok etki yaratacak pozisyonu ve gücü ele geçirmişti. Gerek Yu-

nanistan'da ve gerekse Anadolu'da ve Anadolu'daki Ortodoks dünyanın en önemli merkezi olan İzmir'de açıkça Yunanistan'la bütünleşmenin tarihsel bir zorunluluk olduğu belirtiliyor; bunun hazırlığı gizli ve açık biçimde yapıyordu. Önce, psikolojik olarak bütünleşmenin ortamı hazırlanmıştı. Şimdi yapılacak önemli siyasal ve diplomatik ataklarla, Avrupa vicdanının bu bütünleşme düşüncesini kabul etmesine ve Osmanlı Devleti'ne her türlü uygulanacak baskı ile bunun gerçekleşmesinin sağlanmasına sıra gelmişti.

Binbaşı Dickson

Büyük umutlara kapılmış olan İzmir'deki Rumlar, hummalı bir çalışmanın içine girmişlerdi. Matbaalarda çok sayıda Yunan bayrağı basılıyor; kadınlar da evlerinde mavi ve beyaz renkli kumaşlardan Yunan bayrağı dikiyorlardı. Her yanda Rum taşkınlıkları kendini gösteriyor; şımarıkça hareketler almış başını gidiyordu.

Bu arada başka gelişmeler de oluyordu. Örneğin, 6 Kasım 1918 tarihinde M-29 numaralı muhriple Binbaşı Dickson'un İzmir'e gelişi, Rum kesiminde büyük bir heyecan yarattı. Binlerce Rum, daha monitor limana gelmeden erken saatlerde Kordonboyu'nu doldurdu. Binbaşı Dickson komutasındaki İngiliz denizciler, İzmirli Rumların çılgınca tezahüratları arasında karşılandılar. O güne dek Rumların matbaalarda ve evlerinde bayrak yapmalarının nedeni anlaşılmıştı: Rumların ellerinde küçük kâğıtlardan Yunan bayrakları uçuşuyor, balkonlar ve pencereler ise büyük boy Yunan bayrakları ile donatılmış bulunuyordu. İzmir ufukları, "Zito" sesleriyle inliyordu. Rumlar küstah ve şımarık tavırlarla, rastladıkları Türkler'e hakaret ediyorlar, başlardan çekip attıkları feslerin üzerinde hora tepiyorlardı. Bu küstahlıktan İtalyanlar da nasiplerini almaktaydılar. Onların bayrakları da şımarık Rum grupları tarafından yırtılıyor, İzmir'i işgal etmek istemelerinden dolayı İtalyanlara nispet yapıyorlardı.

Şımarık hareketler ve karmaşa, gün boyu sürdüğü gibi gece de devam etti. Dickson onuruna Splendit Palas'ta bir yemek verilmişti. Vali'nin konduğu olan Dickson gördüğü ilgiden son derece memnundu. Yemek yenirken ortalık birden karışmış; otel şımarık hareketler yapan Rumlar tarafından basılmıştı. Otelin balkonunda bir Türk bayrağı dalgalanıyordu. Rumlar balkona tırmandılar ve indirdiler. Yerine yanlarında getirdikleri bir Yunan bayrağını astılar. Valinin bulunduğu bir ortamda gerçekleşen bu olay, toplumsal hareketin geldiği düzeyi göstermesi açısından önemliydi. Ancak olaya başkaları da karıştı: Bergamalı Nesim Nevaros adındaki bir Musevi vatandaş, Yunan bayrağını asıldığı yerden indirip, valinin ve Dickson'un önünde ayakları altına alarak çiğnedi.

Ertesi gün Vali Nurettin Paşa gazetelere bir demeç vererek olayı kınadı. Yaptığı açıklamada şunları söylüyordu:

"Vilâyet Makamından, siyasal ilişkilerin geri gelmesi ve kurulması için İzmir'e gelmiş olan İngiliz monitorunun gelişini neden sayan Rum ahalisinin yasa dışı olarak bayraklar açmaları ve gösteri yaptıkları görülmüştür. Bayrak açmak resmî özel günlere bağlı bulunduğundan, bundan sonra bu gibi yasa dışı eyleme polisin müdahale edeceği ve girişimciler hakkında yasal kovuşturma yapılacağı duyurulur".

Bu olaydan İngiliz denizci de rahatsız olmuştu. O da bir açıklama yaparak; "Müttefikler'in şerefine yapılan gösteri ziyadesiyle takdir olunmakta ise de, henüz barış yapılmadığını, buraya limanı açmak ve müttefiklerin menfaatini korumak için geldiklerini..."

Bu olay, İzmir'deki tansiyonu iyice yükseltti. Belediye Başkanı Evliyazade Refik Bey, başkanlıktan istifa etti. Yeni belediye başkanı seçilmeliydi. Bu olay, Türkler ve Rumlar arasında tam bir rekabete dönüştü. O günün hassas ortamında, Belediye Başkanlığı'na bir Türkün seçilmiş olmasının, İzmir'in Türklüğü'nü kanıtlayacak bir olay olarak görülüyor; bundan hareketle de Wilson ilkelerine göre Aydın Vilayeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılacağı düşünülüyordu. Bu nedenle, büyük bir kampanya başlatıldı. İzmir'de yaşayan Türkler sandığa koşmalı ve oy vermeliydiler. Bu amaçla en ıssız köşeye kadar haberler gönderiliyordu. Herkes birbirinden kuşkulandırılmıştı: İzmir'de Ermenilerin ve Musevilerin yapılacak seçimde Rumların gösterdiği adaya oy vermesiyle, onların adayı öne çıkar korkusu yaşanıyordu. Siyaset kavgası burada da Türkler' in elini güçsüz kılmaktaydı: Rumlar tek bir liste ile seçime girerlerken; iki ayrı düşüncenin temsilcisi olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İttihat ve Terakki'nin uzantısı konumunda görülen Teceddüt Fırkası iki ayrı liste hazırlayıp seçime girmişlerdi. Bu nedenle Türklerin oyu bölünebilecek; Rumlar ise öteki cemaat üyelerinin oylarıyla elini güçlendirip, pekâlâ bu seçimden başarıyla çıkabilecekti. Ancak, iki önemli olgu, bu kuşku ve kaygıların üzerine su serpmekteydi: Birincisi; İzmir'deki basın çalışmalarını... Öteki de İttihat ve Terakki Fırkası'nın İzmir sorumlusu Celal (Bayar) Bey'in çabaları... Sonunda araya girenler oldu ve iki ayrı fırka; yani Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Teceddüt Fırkası, altı kişilik ortak bir liste çıkarmak üzerine anlaştılar.

Bu gelişme; Rumlar'ı bir açmaza götürmüştü. Seçimin bir iddiaya dönmesi ve karşılarındakilerin gönülsüz de olsa uzlaşmaları onları ürkütmüştü. Bu nedenle son gün, seçime girmekten vaz geçtiler. Yapılan seçimde, Celal Bey'in oluşturduğu karma liste seçilmiş oldu. Listede Hacı Hasan Paşa, Kanizade Tahir, Uşşakizade Muammer, eski mektupçu Kamil, Emirler Hancısı Refik Beyler ile Sükkerizade Tevfik Paşa bulunuyordu.

Bu iki olay, İzmir'deki Rumlar ile Türkler'i iyice karşı kamplara itmiş gibiydi. Bu olaylar, basını da harekete geçirdi. Artık gazetelerde Rum taşkınlıklarına yer veriliyor ve köşe yazılarında, İngiliz monitorunun gelişinden sonra yapılan taşkınlıkların yasal olup olmadığı tartışılıyordu.

Rumların çılgınlıkları o kadar artmıştı ki, 23 Şubat 1919 günü İzmir Hacı İstilyo mahallesinde Niko'nun meyhanesinde içmekte olan Rumlar'ın durmadan silah attıklarını gören polis Hamza Efendi, ihtar için meyhaneye yaklaştığında, Rumlar kendisine ateş açmışlar; bu duruma müdahale etmek isteyen devriye Mehmet Onbaşı'yı bıçakla arkasından tehlikeli bir biçimde yaralamışlardı. Hamza Efendi havaya ateş edince, 4.000'den fazla Rum sokaklara dökülmüş, sopa ve kama ile Polis Hamza'yı şehit etmişlerdi. Üstelik bununla da yetinmemişler, Hamza'yı öldürdükten sonra gözlerini oymuşlar ve burnunu kesmişler, ardından da cesedi teşhir etmişlerdi.

Bu tür hareketlerle Türklerin morali bozulmaya çalışılıyordu. Diğer yandan da İngilizlere de; İzmir'de kendilerinin güçlü ve her konuda hakim konumda oldukları izlenimi vermeye çalışıyorlardı. Ayrıca olayların İtalyanları ilgilendiren bir boyutu da vardı: İtalyanların İzmir'de emelleri olduğu bilindiğinden; Yunanistan'ın destekçisi olan bu grubun baskısıyla; sanki İtalyanların bu emellerine darbeler vurmak ve yıldırım isteniyor gibiydi. Bu konu, İtalyan basınında da yer almakta geri kalmadı. Aralık ayının ilk yarısında cereyan eden bu olay, İtalyan basınında derhal geniş yankı uyandırdı. Corriere D'italia gazetesi, bu olayın İzmir'de Yunan propagandasının çok canlı bulunduğunun delili olduğunu belirtirken, Tempo gazetesi; "İtalya Spalato'dan İzmir'e kadar hedef alınan bayrakları ve çocukları ile hakarete uğramıştır. Bu hoş görülmecek bir haldir" diye yakınıyordu.

Bu kez İtalya devreye girdi. İtalyan asıllı gençler; İtalya'nın verdiği cesaretle Yunan konsolosluğu önünde toplanarak, protesto gösterisi yaptılar. Coşkulu kalabalık; konsoloshanenin kapı ve pencerelerini taşıyordu. Ardından Yunan konsolosluğunun direğine zorla İtalyan bayrağı çekildi. Bu arada konsoloshaneyeye ateş açıldı da görüldü.

Bu olaylar Türklerin gözünü açmak için yeter de artardı bile. Ancak partililik ihtirası o denli her yere egemendi ki; bu ihtiras yüzünden ulusal konular manşetteki sahte konuların gerisinde kalmaktan kendini kurtarıyordu.

Dickson'a gelince...

O, Kordon'a adımını attığı andan sonra yerli Rumlar'ın kendisine ne denli coşkulu sahip çıktığını görüyordu. Ancak anlaşılmayan bir şey vardı: Küçük bir İngiliz savaş gemisinin orta rütbeli bir subayı için bu karşılama ve bağış çağırış, nedendi? Önce buna bir anlam veremedi. Onların kendisine gösterdiği muhabbete gecikmeden karşılık verdi. Gösterdik-

leri abartılı ilgiye, Dickson'un karşılık vermesinden de Rumlar mutlu olmuşlardı. Onlar artık büyük devletlerden kedilerine büyük bir destek verilmiş olduğunu düşünüyorlardı. Dickson, İzmir'de bulunduğu günler içinde, artık Rumlar'a karşı çok özel ilgi duyan bir boyuta gelmiş bulunuyordu. Rumlara karşı duyduğu bu özel duyguyla; bu toy kumandan; Türkler'e ağız açtırmıyor, olur olmaz konularda Rumların her hareketini savunuyordu. Bu arada Rumların karşısında çevirdikleri oyunun ayırında bile değildi. Birbirini izleyen ziyafetler; kadınlı erkekli toplantılar adamın başını çevirmişti. Ancak bu durum uzun sürmedi: Çok geçmeden Dickson; bu beynini sarmalamış bu yapay etkinden sıyrıldı. İzmir'de yerleşmiş İngilizler'in de kulağına söylediği kimi şeylerden hareketle; Rumların yakınlığının baştan aşağı bir göstermecilik olduğunu anladı. Artık o, kendisinin kullanıldığını düşünüyordu. Oynanmak istenen oyunu yeni anlamıştı. O günkü Rumluk dünyasında adı öne çıkmış kişilerin elinde bir oyuncak haline gelmişti. Kendine yapılan bu sevgi gösterileri ve coşkulu karşılamaların, gerçekte Rumlar'ın, İtalyanlara ve Türkler'e karşı da bir "nümayış" yapıldığı anlamına geldiğini daha iyi anlamıştı.

Gerçeği görünce, tavırları da değişti. Artık, Rumlara sırtını çevirmişti. Kişiliğinin bu dostluktan büyük bir darbe yediğini hisseden Dickson şimdi Türkler'i ve onların yeteneklerini övüyordu.

Rum Örgütlü Hareketi ve Silahlanma Çabaları

Yunan Kızılhaçı'nın gelişinde de bu çılgın gösteriler tekrarlandı. Kızılhaçla birlikte gelen Sağlık Heyeti eşliğinde, doktorlar ve sağlık çalışanları, büyük bir Rum kalabalığı eşliğinde doğrudan Metropolitane'ye gittiler. Metropolitik koltuğuna oturan Hrisostomos ziyaret edildi. Hrisostomos gelen kişileri kutsayarak karşıladı ve büyük salonda ağırladı. Başhekim, bu karşılamadan fazlaca duygulanmış; güçlükle söz söylüyordu. O, esir Yunanlılığın büyük fırtınalar arasında ulusal duygularını yüksek ve mükemmel biçimde bulundurmasından dolayı, Hrisostomos'u kutluyordu. Yalnız o değil, yoksullara yardım amaçlı dernekler de İzmir'e koşuyorlardı. Bu nedenle, 1919 yılının başlarında, Yunan hareketi için bir cephe yaratılıyordu. Bunlar Yunan konsolosluğuna yerleşiyor; halkla temas kurarak, bir örgüt ağı yaratıyorlardı. Leon süvarisi bu süreç içinde sessiz ve gürültücü biçimde çalışıyor; yabancı temsilcilerle ilişkiye geçiyor; Yunan ulusunun çıkarları adına Rumluk amaçlarına dönük duyguları canlı tutmak için çabalıyordu. Bunu da bilinçli bir biçimde yapmak gerekiyordu. O zamana dek, gelişigüzel sokaklara dökülen taşkınlıklar, diğer yabancıların tepkilerini de çekmeye başlamıştı. Yunan Hükümetinin siyasi temsilcisi Zamanos, adalarda bulunan pek çok Kato-

lik'i de İzmir'e getirmek için uğraşıyordu. Bu biçimde az da olsa bir oluşum yaratılabilirse, bunlar aracılığıyla İzmir'de yaşayan yerleşik Katolikler arasında etkin bir propaganda yapılabilceğine inanılıyordu. Bu amaçla Perikli Sefirinin yapı içine eklenmesiyle, bu unsur arasında daha etkili bir propaganda başlatıldı. Pek çok kişi ve eğitim kurumuyla irtibata geçilerek, istatistikler hazırlanmaya başlandı. Yunanistan lehine propagandanın, Osmanlı ülkesindeki yabancılar nezdinde etkili olması isteniyordu. Bu amaçla, kimi gönüllü ya da görevlendirilmiş kişiler sahneye çıktı. Aydın hattı üzerinde Anadolu içine giden kapris, bu seyahatinde bu gruplarla temas ederek, onları bilgilendirme çabasına girmişti. Oralarda yayınlanan gazetelerde, Yunanistan ve onun yaptıkları ve tezleriyle ilgili haber ve yorumların yer alması için uğraşıyordu. Bunun için, İzmir'deki Levanten gazeteleri de hedef haline getirildi. Başta Le Levant olmak üzere kimi gazetelerin sütunlarına bir şekilde sızılabilirdi. Yunanistan'ın büyük savaşta yararlılıklarını anlatan yazılar gazetelerde boy göstermeye başladı. Doğrudan bu işlerle uğraşan Mihail Rodas, kendi kalemıyla bu gazetede yazılar yazarak, İzmir'de etkin bir konumu bulunan Levanten camiyayı etkilemeye çalıştı. Bu çabalar sırasında, İngiliz ve Fransızlar övülüyor; bu övgüler yanında, Yunanistan'a yer verilerek, bilinçaltına Yunanistan olgusu yerleştirilmeye çalışılıyordu. Hatta bu propaganda çabaları o denli ileri götürüldü ki; Yunanlı casuslar, bu çabayı Türk gazeteleri eliyle gerçekleştirmek yoluna kadar gittiler. Anadolu'da, Yunan emellerine karşı görünen muhalif unsurların, özellikle de Türk ve Rum halkın bu duruşunu ortadan kaldırmak için, bu yolda çaba gösterilmesi amacıyla Venizelos özel bir talimat vermişti. Bu yapılırken, duruşlar daha keskin duruma getirilmemeli; Türklerin, Yunanlılar tarafından kızdırılmamaları gerekiyordu. Yunanlılar, Türk karşıtları olarak özellikle iki gazete üzerinde duruyorlardı: Duygu ve Anadolu... Bu gazeteler, İttihatçılıkla itham ediliyordu. Haydar Rüştü tarafından çıkarılan bu gazeteler, uzlaşmaz, saldırgan ve tehlikeli olarak nitelendiriliyordu. Bu amaçla 20 Şubat günü Mihail Rodas, Cosmos'a Türkler ve Yunanlılar adıyla bir yazı yazdı. Bu yazıda o, her iki unsurun da bir ahenk üzerinde yaşamaları ve müttefiklerle hükümetleri tarafından ne karar alınırsa alınsın, geçmiş unutmamaları gerektiğini söylüyordu. Bu yazı Türkçeye çevrilerek yayınlandı. Bu sıralarda pek çok Türk, sükûnet, iş ve güvenden başka bir şey istemiyordu. İki unsur arasındaki barışseverlik üzerinde durmak önemli görülüyor; bu nedenle bir de gazeteciler arasında Türk-Rum Matbuat Cemiyeti kurulmuş bulunuyordu. Köylü gazetesinin yönetimi, bu oluşumun merkeziydi. Nasıl ortaklaşa hareket edileceği Türk ve Rum gazeteciler tarafından görüşülmüş olmasına karşın, buna Haydar Rüştü Bey'in sert bir karşıtlığı oldu. Bu karşıtlığın etkisi ile bu dernek etkin olamadı.

Yunan girişimlerinin ardı arkası gelmiyordu. 20 Ocak günü, İzmir'e üç gezici ekip oluşturarak bir Yunan hastane gemisi geldi. Ardından da 17 Şubat günü, bir müfreze askerle Kızılhaç Heyeti görüntüsü içinde Rumlardan oluşan propagandacı ve eylemciler; silah ve cephanelerle Ayvalık'a geldi. Bunlar olurken, olan biteni gölgelemek amacıyla yapılan yaygaralar hep aynıydı: Rum Patrikhanesi, Paris'e Patrik Kaymakamını göndererek, Paris Barış Konferansı'nı etkilemeye çalışıyordu. Rumlar'a tam bağımsızlık verilir ve ilerde doğuda güvenliğin sağlanması için bağımsız yönetimlerin Yunanistan'a bağlanması isteğiyle başvurdu. Olaylar almış başını gidiyor; bölgeye gelip yerleşen Rum nüfusun varlığı, Osmanlı Hükümetini rahatsız ediyordu. Harbiye Nezaret'i'nin önerisi doğrultusunda Hükümet, Nisan 1919'da silah, cephane ve üniformanın ülkeye sokulmasının yasaklanmasını, Osmanlı tebaası olmayan sivil ve yabancıların gezmek amacıyla da olsa ülkeye gelmelerinin kimi kayıt ve koşullara bağlanmasını istedi. Balkan Savaşlarından sonra Yunanistan ve Bulgaristan Hükümetleri ile imzalanan antlaşmalar uyarınca mübadele olan halkın, ancak mütareke ortamı içinde ülkeye dönmelerinin yasaklanmasını kararlaştırdı.

O günlerde, bazı Rumların bu taşkınlığından belli ölçüde rahatsız olanlar da vardı: Levantenler...

Levantenler için genel olarak kullanılan deyim, "Tatlı Su Frenkleri"ydi. İzmir, yoğun bir Levanten yerleşim yeri idi. Mütareke sonrasında, Yunanistan'ın yayılma eğilimlerinden onlar da rahatsızlık duyuyorlardı. Genel olarak kani Levantenler arasında da Yunanistan'ın İzmir'i işgal edemeyeceği yönündeydi. İzmir Levantenlerinden İngiliz kökenli olanlar, halı, incir, palamut gibi nebat ticaretiyle uğraşıyorlardı. Fransız ve İtalyan kökenli olanların da bu ve buna benzer işleri vardı. Mihail Rodas'a göre Almanya'nın savaştan çekilmesiyle bölgedeki Alman yatırımları ve sermayesi de darbe yemiş; bu boşluğu doldurma hevesinde olan Levantenler, İzmir'in işgalini istememişlerdi. Bu nedenle O, Levantenleri vatan mefkûresini ancak şahsi çıkarlarıyla uymakla itham ediyordu.

Ve başka ülkelerin uyruğunda bulunan ancak İzmir'de oturmakta olan yabancılar... Rumlar'ın Yunan bayrağını, mavi beyaz renkli rozet bastırma çabaları alıp başını ayyuka çıktığında; İtalyanları da bir telaş almıştı. İtalya'nın desteğiyle İzmir'de İtalyan kökenli kişiler de İtalyan bayrağı diktirip, bunları dağıtma yoluna gitmişlerdi. Neden? İzmir, sanki ortada kalmış bir durumda, kapanın elinde kalacak bir şeymiş gibi; iki ayrı ülkeye, yani Yunanistan ve İtalya'ya sempatiyle bakanlar, bir yarış içine girmişlerdi. Hesap, İzmir'de kimin daha çok varlık ve etki göstereceği hesabıydı. İtalyan kökenliler, upkı Rumlar'ın kendileri gibi Rum olanlara yaptıkları gibi, İtalyan kökenli İzmirliyle İtalyan bayrağı taşı-

yorlardı. Böylece, İzmir'de 12.000 İtalyan bayrağı, bunun iki katı kadar da Yunan bayrağı dağıtıldığına ilişkin haberler, o dönemin en yurtsever gazetelerinden Anadolu'da yazılıp çiziliyordu. Sözde, İtilaf donanması İzmir limanına girince, İzmir'de ne kadar Yunan ne kadar da İtalyan taraftarı olduğunu görecekti, buna göre İzmir'e gelecek amiral ve kumandanlar, İzmir halkının kime eğilimli olduğunu görüp, derhal İzmir'i ona vermiş olacaktı. İzmir sahipsiz, ortada kalmış bir yetimdi ya; gerçek İzmirlilerin dışındaki herkes, onun hakkında karar veriyor, yöntem belirleyip duruyorlardı.

Bırakışma sonrasında uzlaşma devletleri donanmasının İzmir'e gelmesi, Rumlar'a büyük bir cesaret vermiş oluyordu. Temel hedef, hiç değişmeyen "Yaygara" siyasetiydi. Derhal bütün batı başkentlerini harekete geçirecek ünlü masal anlatılacaktı: Türkler, Rumlar'ı katlediyor; hatta bir soykırım uyguluyor... Bu yapıldığı zaman, onlara destek verenlerin de derhal harekete geçerek, bu sözde soykırımı önlemek ve yine sözde yitirilen güvenliği sağlamak için bir gerekçe gösterip, harekete geçecekler ve İzmir'e asker çıkaracaklardı. Sanki Türkler'in kıpırdamaya güçleri kalmış gibi, bu yalan ve yaygara siyaseti, şaşılacak biçimde karşısında muhatap bulabiliyordu.

Bırakışma metni imzalandığında, Türkler'in büyük kısmı, bütün yaşamlarını alt üst edecek çok daha büyük sorunların arkadan geleceğinin farkında bile değillerdi. Pek çok kişi savaş bitiyor diye düşünüyordu. Savaştan daha büyük sorun ne olabilirdi ki.

Ancak, gelişmeler hiç de beklendiği gibi olmadı. Ateşkes imzalandıktan sonra, sözde barışa doğru süreç başlayınca; gizlenmiş eski hesaplar bir anda ortaya dökülüyordu. Bir yandan ülkenin kendi içinde iç siyasi hesaplaşmalar alıp başını giderken, öte yandan dış politikadaki gelişmeler, yepyeni bir sürecin başladığını göstermekten bir an olsun geri kalmadı. Meğer ulaşılan yeni evre bir barış süreci değil; çok daha büyük çatışmaların, kaygıların ve derin hesaplaşmaların başlangıcıymış; bunu anlamak hiç de gecikmedi. İngilizler dur durak bilmiyorlar; peşlerine taktıkları diğer devletlerle, yenilenlere nefes aldırıyorlardı. Sözde stratejik önemi varmış; güvenlik tehlikeye giriyormuş; hak, adalet, özgürlük, barış gibi yüce kavramlar darbe alıyormuş; her an değişik bahaneler uydurma savlar ileri sürerek, savaştan yenik çıkmış ülkelerin üzerine çörekleniyor ölmek için dirilmeye çalışanlara, daha ağır öldürücü darbeler indirmekten geri kalmıyorlardı. Eski hesapların ne denli çetin, ağır ve yıkıcı etkileri olduğunu anlamak hiç de gecikmedi. Savaşın ortaklarının her birinin bir biriyle bir hesabı olduğu; hatta bu hesapları yaparken, bir başkasını kolayca aldatma yoluna gittikleri derhal anlaşıldı...

Örneğin, İngilizler'in her halinden Yunan taraftarı oldukları ortaya dökülüyordu. İngiliz Konsolosluğunun girişimiyle, İzmir'de tutuklu bulunan Hristiyanlar tahliye ettirildi. Ardından Çeşme'nin köy ve kasabalarını gezip, Türk yöneticilere Hristiyanları kollayan sert bir uyarıda bulunmuştu. Fransızlar ise durumu izliyorlardı. İtalyanlar'ın durumu da Yunanlılar tarafından, sanki kendilerine karşı, Türkleri tutar bir biçimde algılanmaktaydı. İzmir'de bir İngiliz gemisi görülmeye görsün; derhal ardından bir Fransız ve İtalyan gemisi de körfeze doğru hareket ediyor; o gün savaş gemilerinin telsizleri aralıksız çalışarak, bağlı oldukları bir üst makam olan İstanbul Yüksek Komiserliklerine bilgi akıtıyorlardı. Değişik kanallardan desteklenen bilgiler, İzmir, İstanbul ve Paris arasında gidip geliyordu. 1919 yılı Nisan ayında, İzmir Limanında İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika'ya bağlı büyük küçük otuz kadar savaş gemisi vardı. Körfez o denli tıktı ki, bir ticaret gemisi bu su alanına girmeye kalktığında, bu sıkışıklıktan dolayı güçlükle ilerleyebiliyordu.

Bu arada, yakın çevreden ilginç haberler geliyordu. 28 Mart günü İtalyanlar, Antalya'ya asker çıkarmışlardı. Derken Aydın ve çevresinde etkinlik kurmak için uğraşıyorlardı. Artık bu ülke, sıranın İzmir'e geldiğini düşünüyordu. 24 Nisan'da Paris'teki konferansta, bu yoldaki umutlarının iyice tükendiğini hissederek, derhal konferanstan çekilme kararı aldı. İngiltere'nin, kendisinden çok Yunanistan'ı tercih ettiğini bir biçimde öğrenmiş bulunuyordu.

İngiltere, karşı tarafın en güçlü ortağıydı. Onun peşine son anda bir Yunanistan kuyruğu takılmıştı. Baş nereye giderse, kuyruk orada yerini alıyor; güçsüz de olsa, boyundan büyük işlerle de karşılaşsa fark etmiyor; büyük ne derse, ne yapıp yapıp, ulusal ereklerini onunla birleştiriyor; derhal düşmanını onun suyuna doğru kırıveriyordu. İnsanlar gibi ülkelerin de kırgınlıkları, alınganlıkları, saflıkları, kurnazlıkları, içten hesaplılıkları vardı.

Örneğin, Yunanistan'ın ne büyük hedefleri olduğu bir süre sonra anlaşıldı. İtalya, eski Roma'yı, Yunanistan eski Bizans'ı yeniden diriltmek istiyordu. İngiltere'nin ise derdi, bütün Yakın ve Uzakdoğu'nun üzerindeki egemenliğini sürdürmek derdindeydi. Bunun sürebilmesi için de eskiden nasıl Rusya, Orta ve Doğu Akdeniz için bir güvenlik sorunu oluşturuyorsa; şimdi o devrede olmamakla birlikte, işte gün dönmüş, zaman değişmiş; onun yerini İtalya alıvermişti. Hızlı artan nüfusu, Akdeniz coğrafyasına sıkışmışlığı ve Kuzey Afrika'da istediklerini pek elde edememe başarısızlığı ortadayken; şimdi fırsat bu fırsat deyip, Akdeniz'de doğuya doğru uzanan büyük bir Roma Devleti'ni yeniden tesis etme hevesine kapılmıştı. Ancak, İtalya doğuya uzanmak istedikçe; yalnız Türkler aleyhine bir gelişme ortaya çıkmıyordu. Aynı zamanda, İngiltere'nin de bu bölgedeki çıkar-

larıyla çelişiyordu. İngiltere'nin gelip Doğu Akdeniz'e yerleşmesi demek, İngiltere'nin Akdeniz'de güçlü bir devletle karşı karşıya kalması demekti.

İtalya gözünü İzmir'e dikmişti. İzmir'den tutacak, Aydın üzerinden ta Adana'ya kadar uzanan alanda, Akdeniz'i kuzeyden kucaklayacak bir açılıma yönelmek istiyordu. Bu açılımın merkezi olarak İzmir'i almak istemekteydi. İzmir, hem Akdeniz'e geçişin; hem de Akdeniz üzerinden Anadolu'ya uzanışın kapısıydı. Türkiye'deki hem batı hem de doğu olan, tek uluslararası limandı. Büyük bir ekonomik hinterlanda açılıyor; doğu ile batının zenginliklerini bu kentin limanı birleştiriyordu.

Evet; İzmir söz konusu olunca, bu kentle ilgili olarak İtalya'nın en büyük rakibi, kuşkusuz Yunanistan'dı. Yunanistan ise bu rekabeti tek başına yürütmeyeceği için, sırtını İngiltere'ye dayamıştı. İngiltere ise İtalya'nın kontrolsüz güçlenmesini istemediği için, bu ülkeye karşı Yunanistan'ı destekliyor; bir anlamda Yunanistan eliyle İtalya'nın önünü kesmeye çalışıyordu. İtalya'nın hareketleri, yayılma istekleri hiç güven vermiyordu. En başta bundan İngiltere rahatsızdı. İtalya nereye yönelse, ne yapsa Fransa ve İngiltere onu göz önünde bulunduracak önlemleri almaktan geri kalmıyordu. Şimdi; işte İtalya bir yandan Antalya'da öteki yandan da Aydın'da adım adım ilerliyordu. Ya İzmir'e yönelirse? Ya orayı bir anda işgale yönelirse? Kuşkular dağ gibiydi. ABD, İngiltere ve Fransa, bu beklenmedik durum ortaya çıkmadan, derhal harekete geçtiler. 6 Mayıs günü bir toplantı yaparak, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesini kararlaştırdılar. İtalya, iki hafta önce terk ettiği konferansa yeniden dönmüştü; ancak güven bir kere gittikten sonra, onu kim dinlerdi! Masada ne İzmir'le ilgili bir toplantı yaptıklarını, ne de planlarını İtalya'ya açmadılar. 7 Mayıs günü, işgalin nasıl yapılacağını ayrıntıları görüldü. Kararlar alındı, gereken yerlere talimatlar verildi. Artık tek bir şey kalıyordu; İzmir'in işgali...

Splandis Otelinde Yaşananlar

Valilik, Dikson'un gelişine bir yemek verdi. Onun için seçilin yer Splandis Palas'tı. Splandit, Milaşı Cemil ve Otelci Naim Bey tarafından işletilen, İzmir'in tanınmış mekânlarından biriydi. Yemeğe bizzat İzmir Valisi de katıldı. Vali konugu ile ilgilenirken, otelin kapısında Rum gösterileri durmak bilmiyordu. Rumlar bir baskın tarzında otelin önüne yığılmışlar, türlü gösterilerle Türkler'e gözdağı, Dikson'a da kendilerini göstermek istiyorlardı.

Sonunda gösteriler, taşkınlığa dönüştü. Rumlar Dikson'un Vali ile yemek yemekte olduğu oteli bastılar. Hiçbir uyarıya kulak asmadan, balkonda asılı duran Türk bayrağını yere indirdiler; ardından da mavi beyaz renkli Yunan bayrağını

Dikson'un kaldığı otelin balkonuna çektiler. Her şey, valinin gözlerinin önünde olmuş; hükümet bağlı kuvvetler, bu şımarıklığa bir şey yapamamışlardı. Sonunda Bergamalı bir Musevi olan Nesim Nevaros, Yunan bayrağını asılı olduğu yerden indirdi; ardından da valinin ve Dikson'un gözleri önünde, ayakları altına alarak çiğneyip, bir tarafa atıverdi.

İş bununla kalmadı. Kordon'da işlemekte olan tramvaylara baskınlar düzenlendi. O günlerde, bu tramvaylar kentin en işlek caddelerinde yolcu taşır; genel bir eğilim olarak, kadınlar ve erkekler haremlik ve selamlık olarak birbirlerinden bir perde ile ayrılırdı. Saldırganlar, haremlik ve selamlığı birbirinden ayıran perdeyi yırtmaya çalıştılar. Bir kısım saldırganlar da Yunan bayrağını takmak istedi. Ancak birkaç Türk, buna çok sert karşılık verince, tramvaylara bayrak çekme işini gerçekleştiremediler. Ancak, yine de bayrak çektikleri başka bir yer vardı: Aya Fotini... O günlerde, kendileri için kutsal bildikleri bu mekana, büyük bir Yunan bayrağı çekilmiş ve buna bağlılık yeminleri edilmişti...

Yunan işgal kuvvetleri törenle İzmir'e çıkarken.
(Kaynak: İlk Kez Yayınlanan Fotoğraflarla Kurtuluş Savaşı,
Tempo Dergisi, Mayıs, 2009)

İzmir; önce içerden baskı, korkutma, yıldırma ve yaygaralıklar ile Osmanlı tebaası olan Rumlar tarafından teslim alınmak isteniyordu.

Vali, ertesi gün bayrağa karşı bu hareketi yapanlar için kovuşturma yapılacağını açıklıyordu. Dikson da gazetelere beyanat vererek; kendileri için yapılan bu gösterilerden fazlasıyla onur duyduklarını, İzmir'e ise limanı müttefiklere açmak ve onların çıkarlarını korumak için geldiklerini söylüyordu. Vali Paşa, derhal Harbiye Nezareti'ne bir yazı gönderdi. Bu yazısında Rumlar'ın Türkler'i galeyana getirdiklerinden söz ederek; amaçlarının karışıklıklar çıkarmak ve bu bölgenin Yunanistan'a verilmesini sağlamak olduğunu belirtti. Ardından da derhal bir bildiri yayımla-

arak yasa dışı eylemlere karşı polisin müdahale edeceğinden söz etti. Bu yola gidenler için yasal takibatta bulunulacağını belirtti. Bununla yetinmedi; çevreye devriyeler çıkararak, güvenliği bunlar aracılığıyla sağlamaya çalıştı. Ancak dinleyen kim! Su bir kere kabından çıkmış yasa tanımazlık, şımarıklık ve yaygara almış başını gitmiş; İzmir Rum taşkınlıklarının gösteri alanı haline gelmişti.

Rumlar'ın taşkınlık ve şımarıklıkları ise daha da artmıştı. Rum çetelerin sayısı çoğalmış; bunlar aracılığıyla Türkler'e baskılar artmıştı. Yunanistan'ın Adalar Valisi Papazafiropolos'un örgütlemesi ile Rum çeteler silahlandırılıyordu. Bu çetelerden birinin günün birinde Halkapınar'da bir fabrikaya baskın düzenlediği görüldü. Olaylar bununla sınırlı kalmadı; başka çeteler aracılığıyla bu baskınlara yenileri eklendi. 21 Aralık 1918 günü, yabancı temsilcilerinin de katıldığı St. Policarp'taki tören sırasında yeniden bir gösteriye kalkıştılar. Bu gösteri, polis tarafından güçlükle önlenemedi. Olayların ardı arkası gelmiyordu: 20 Aralık günü, İzmir'den Çeşme'ye giden arabalar, Güzelbahçe önünde silahlı on beş Rum çetesinin saldırısına uğradı. 1919 yılının ilk haftalarından sonra da Türkler'e silahlı saldırılar başladı. 17 Ocak günü Haralambo adında bir Rum'un attığı kurşunlar, Polis memuru İhsan Efendi'nin ölümüne neden oldu. Göztepe'de silah sesleri dinmiyor; güvenliği bozmak için elinden geleni yapan Rumlar, çılgınlıklarını sürdürüyorlardı. Bir eğlenme anında Polis Memuru Hamza Efendi'yi şehit ettiler. Türk halkı bu son olaya çok üzüldü. Türkler, tepkilerini göstermek için Türk Ocağı'nda toplandılar. Ocağa kararlar alındı. Şehit Hamza Efendi için bir cenaze töreni düzenlendi. Giderek bu cenaze töreni, Rum taşkınlıklarına karşı büyük bir mitinge dönüştü. Vasıf Çınar Bey, mitinge dönüşen törende coşkulu bir konuşma yaptı. Bir araya gelmemek için oldukça çaba harcayan İttihatçıların ve İtilafçıların yöneticilerini cenaze töreninde bir araya getirerek barıştırdı. Rum çeteleri artık gemi aza almış durmuyorlardı. Açıkça hükümete meydan okuma, güvenliği bozma; dışarıdan yardım alarak, etkinliklerini daha da yaygınlaştırma yolunda yürüyorlardı. 1919 yılı Şubat ayı geldiğinde, Söke ve çevresinde çıkan Rum ayaklanmalarına ilişkin anlatılanlar dillerden düşmüyordu. Burada, hareketlerini Türkler'in oturdukları kahvehanelere kadar yaygınlaştırmışlardı. Derken, Osmanlı ordusunda görev yapan subaylar da Rum çetelerinin hedefi haline gelmiş; adım adım bu cinayetler, Nisan ayına gelindiğinde İstanbul dolaylarına kadar uzatmışlardı.

Osmanlı Hükümeti bu politikasının ikinci yönünün yürümeyeceğini kısa bir süre sonra gördü. Çünkü uzun yıllar süren savaşların bütün sıkıntısını çeken Anadolu'nun harap olması yetmiyormuş gibi, azınlıkların silahlı çeteler kurarak Türkleri sindirmeye çalışmaları ve Türklerin de can güvenliklerini korumak için harekete geçmeleri sonucu,

Anadolu'da asayiş bozulmuştu. Özellikle Rumlar, Hükümet'e meydan okumaya başlamışlardı. 1919 Şubat'ında Söke ve çevresinde isyan çıkaran Rumlar, hareketlerini Türklerin oturduğu kahvehanelere ateş açacak, Osmanlı ordusunda görevli subayları şehit edecek kadar ileri götürmüşlerdi. Nisan başlarında Rum eşkiyasının cinayetlerini İstanbul dolaylarına kadar yaydığını gören Osmanlı Hükümeti, daha etkin önlemler almak için çalışmalara başladı.

Ancak Rumlar da durmuyorlardı. Tramvaylara varıncaya kadar her yerde Türkler'e hakaret eden; Yunanistan'ı ve Yunanlıları öven sloganlar yazıyorlardı. Kordondaki bütün gazinolarda her akşam, Yunan Ulusu 'nu öven şarkılar söyleniyordu. Öte yandan Sıhhiye Teşkilatı adı altında Yunanlılar İzmir'deki Rum hastanelerine el koydular. Bunlara Yunan bayrağı çektiler. Bu teşkilat aracılığıyla her türlü silah ve cephaneyi Anadolu'nun içlerine kadar götürüyorlardı.

İtalyanlar da bu olup bitenlerden hoşnut değillerdi. İzmir'de yaşananların, İtalya'ya karşı bir hakaret olduğunu belirtiyorlardı. Bu tepki o denli ileri gitti ki; İzmir'deki Yunan konsolosluğunun önünde toplanan İtalyan gençler, konsoloshanenin kapısını ve pencerelerini taşladıktan sonra, direkt Yunan bayrağını indirip, İtalyan bayrağını çektiler. Kimi kişiler konsolosluğa ateş de etmişti.

Aralık ayının son haftasında, İzmir Körfezi'nde güçlü devletlerin donanmalarına ait gemiler görülmeye başladı. Bu büyük donanmanın içinde iki Yunan savaş gemisi ve bir de Yunan Kızılhaç gemisi bulunuyordu. Yunanistan'ın önemli savaş gemilerinden Leon, 24 Aralık günü İzmir körfezine geldi.

Leon Gemisi

Leon adlı bir Yunan torpidosu İzmir Limanına gelerek, İngiliz, Fransız ve İtalyan savaş gemilerinin yanına demirlemişti. Bu geminin gelişine de Rumlar büyük bir sevinç gösterisinde bulundular. Pek çok yere Yunan bayrağı ve Venizelos'un resimleri asıldı. Bayrak asma çılgınlığının zirvesi, Yunan Konsolosluğu'na çekilen büyük boy Yunan bayrağıydı. Bu bayrağın asılmasından sonra, Yunan Hükümeti'nin konsolosluğunda Mavridis ve arkadaşları bu binaya yerleştiler. Sevinç gösterileri günlerce sürdü. Buna koşut olarak, süreçte artık Mavridis de vardı: O ve çalışma arkadaşları, Rumlar'ın da destek vermesiyle derhal bir propaganda örgütü kurdular. Artık İzmir'de müttefik gemileri yanında Yunan gemileri de görülmüyordu. Bir süre sonra Klonaridi adlı bir Yunan gemisi gelip; İzmir'e demirlediğinde, çok kişi bunun Kızılhaç'tan yardım malzemesi getirdiğini sanıyordu. Oysa gelenler, yığınla Yunan subay ve çetecisiydi. Değişik yollardan İzmir'e gelen bu tür insanlar, gelecekte oynanacak büyük oyunun yalnız birer parçası du-

rumundaydılar. Bu gemiden üzerinde Kızılhaç işreti bulunan sandıklar indiriliyordu. Gemiden, sandığı yüklene hamallar, sırtlarındaki yükü arabalarına yüklerlerken, sandıkların ağırlığından iki büküldüler. Bunu gören kimi bekçilerde, sandıklarla ilgili kuşkular oluştu. Apar topar amirlerine konuyu haber verip, inceleme yapılmasını talep ettiklerinde; gelen yanıt, bu isteğin geri çevrilmesiydi. Sandıkların içinde, yardım malzemesi yerine, silahlar, mermiler ve cephaneye vardı. Bunu organize eden, Nikola adlı bir kaptandı. Sandıklar gizli kapaklı değil, herkesin gözleri önünde hastane ve kiliselere götürülüyor; orada açılıp içinden çıkarılan silahlar, Rumlar'a dağıtılıyordu. Yerli Rumlar ve onlardan oluşturulan çeteler, adım adım Türkler'e karşı silahlanıyorlardı. Ne yazık ki Türk, kendi yurdunda, kendini yok edecek bu silahları denetleme istenci ve iradesinden bile yoksundu. Rumların arasında, yaygın bir teşkilatçılık vardı. Bu örgütler eliyle Yunanistan bölgeye her türlü silah, cephaneye ve mühimmat dağıtıyordu. Çeteler kurulmuş; bu çeteler eliyle, hem örgütün güçlenmesi, hem de Türkler üzerinde kurulacak silahlı tedhişlerle tam bir yılgınlık yaratılması amaçlanıyordu. Bu çeteler işi o denli ileri götürüyorlardı ki, Türk ordusuna ait depolardan yüklü oranda silah ve cephaneye çalmaktan çekinmiyorlardı.

Ancak söylentiler her yerde köşe bucak geziyor; söylenenler aktarıldıkça başkalaşarak, önceden duyanların kulağına bambaşka bir şekilde yeniden geliyordu. İzmir'in geleceğinin büyük bir felaket olduğunu düşünenler de vardı. Yunanlıların düzenli biçimde kente silah soktuğu biliniyordu. Ayrıca Kızılhaç'a bağlı birçok Yunanlı'nın gizli kapaklı İzmir'e geldiğini sözü dinlenir tanıklarca anlatılıyordu. Rum hastanelerinden biri, Kızılhaç Hastanesi olarak ayrılmıştı. Kızılhaç Başkanı Çinokas, bu hastanenin açılışına bütün müttefik devletleri temsilcilerini ve ruhani kişileri çağırırdı. Göz boyamaca almış başını gitmişti: Sözde hastanenin salon kapıları açıldığı zaman, İngiliz, Fransız ve Amerikalılar ile Ruhani önderler şaşkınlıklar içinde kalmıştı: Koğuşlarda Türk ve Yunanlılar tedavi ediliyordu. Bu gösterilerden birinde, Nurettin Paşa da Paskalya yortularına katılmış, bu yortuda Hrisostomos ile yumurta tokuşturması, Duygu gazetesi tarafından şiddetle eleştirilmişti.

Duygu gazetesi, bu göz boyamalara dikkat çekiyor, yapılan bu gösterişlere şiddetle karşı çıkıyordu.

Yunan nakliye gemileriyle sözde Kızılhaç'a ait olan silah, cephaneye, bomba ve haki renkte kumaşlar taşınıyor; bunlar gümrükten muayene edilmeksizin geçiriliyordu. Bir Yunan örgütü oluşturularak, ülke içine Kızılhaç adına açılan şubelere, bu şubelerde çalışanlar gibi Yunan subayları gelmişti. Nitekim Kızılhaç'ın çalışmalarına Leon'un er ve subayları yoğun olarak katılmışlardı. Karşı propaganda almış başını gidiyordu: Türk gazeteler, Yunan Kızılhaç'ı

aracılığıyla kente silah sokulduğunu, Kızılhaç Başkanı Çinokas'ın bir çete başkanı olduğunu yazarken, karşı propaganda yapanlar da, çete olarak nitelenen bu kişinin, İzmir Savcısının oğlunu tifüsten tedavi etmek için serum taktığını söylüyorlardı. Açılan şubeler ve yapılan gezilerle yoksullara elbise, ayakkabı, çocuklara süt verildiğini söylüyorlardı. Bu arada Kızılhaç durmuyor; kimi istatistikler hazırlayarak, ne kadar Rum ve Türk'ün tedavi edildiğini ortaya koymaya çalışıyordu. Doğrudan, bu kurumun kayıtlarına göre 21 Ocak 1919'dan 1 Şubat 1921 tarihine kadar, 224.275 Rum'a karşılık, 47.121 Türk kabul edilmişti. İşte Yunan Kızılhaç'ının adaleti buydu: 224 bin Rum'a karşılık, 47.000 Türk...

Bu arada yabancı gazeteciler de kente dolmaya başlamışlardı.

Venizelos'un Giritli Türklerle Uzlaşma Girişimi

Venizelos, Girit'ten gelip Türkiye'ye yerleşmiş Giritlilerle yaygın ve etkin bir ağ kurulabileceğine inanıyordu. O tarihlerde İzmir ve çevresinde; Manisa ve Söke taraflarında çok sayıda Giritli yaşıyordu. Bunların birçoğu devlet dairelerinde önemli yerler de tutmuş görünüyorlardı. Venizelos, Giritli Türkler'in yeniden Yunanlılarla birlikte yaşayabileceğine inanıyordu. Bu nedenle bir emir vererek, Kandiye Mebusu Mihail Mahraki'yi 1919 yılı Şubat ayında İzmir'e gönderdi. Bu kişinin, Giritli Müslümanlar üzerinde yoğun bir etkisinin ve saygınlığının olduğu biliniyordu. Girit'te çıkan ayaklanma ve savaşlarda, pek çok Müslüman'ın hayatını kurtarmıştı. O, Türkler'in ihtiyaçlarının, ailevi özelliklerinin ne olduğunu biliyordu. O, İzmir'e gelince Kosti oteline yerleşti. Onun geldiğini duyanlar, onu görmek için otele koştular. Mihail Mahraki ise kendine koşup gelen Giritlilere hiç bir olaya karışmamalarını özellikle İttihatçıların tahriklerine kapılmamalarını istiyordu. Mahriki, milli giysilerini giymiş ve bu biçimde temaslar kurmaya çalışıyordu. Bu kişinin gelişine, Anadolu ve Duygu gazeteleri derhal karşı koydular. O'nu Giritli bir casus olarak niteliyorlardı. Bu tür ağız dalaşlarına karşın; Mahriki, Tilkilik Meydanı'ndaki bir kahvehanede Giritli destekçilerini topladı. O, Giritlilik kimliğinin, Türklüğü aşacağına inanıyor ve şalvarlı, kırmızı fesli ve kırmızı kuşaklı Giritlilerin, kendisinin muhafızı olacaklarını söylüyordu. Orada onlarla görüşerek, etkilemeye çalıştı. Ancak bütün bu çabalar ve Yunan kışkırtıcılığı, yurtsever Giritli Türklerce itibar görmemiş; böylece İzmir'de daha işgal öncesi Türkler'i Türkler'e kışkırtma çabalarından sonuç alınamamıştı.

Eşkiya Çeteleri Saldırılarını Artırıyor

Yeni yılın Ocak ayında olan bitenler birden bire hızlandı. Yunan desteği ve örgütlemesi ile savaş yıllarında Osmanlı Devleti'nden kaçan Rumlar, 1919 yılının ilk günlerinden sonra, Midilli, Sakız ve Sisam adalarından geliyor ve Türk yerleşimlerini basarak, eşkiyalık yapıyorlardı. Git gide bu olaylar hız kazanmış; artık gemi aziya almış; olup bitenler önlenemez bir duruma gelmişti. Ayvalık'ın Küçük köyüne gelen bir Rum eşkiyası, önce köylüler ile çarpıştı. Köylülerin sıkı biçimde direnmeleri ve kendilerini savunmalarından sonra, dört Rum eşkiyası ele geçirildi. Güvenlik güçlerine teslim edilen Rum çete üyeleri, Yunan deniz subaylarının elbiselerini giymiş bir durumdaydılar. Üzerlerinde silahları ve bombaları bulunuyordu. Her şeyin çok açık olmasına karşın, anlaşılan kimi etkilenmeler nedeniyle, balıkçı ve zararlı olmayan kişilerdir diye Türk köylerine baskın veren bu kişiler serbest bırakılmıştı.

Bu olayın olduğu sıralarda; 2 Ocak 1919 günü, Azap Köyü Rum çeteleri tarafından basıldı ve Molla Hasan Oğlu Durmuş, acımasızca öldürüldü. Bu günahsız kişiyi öldürenler, yalnız öldürücü olduklarını göstermeyip, ölü soyucu olduklarını da gösterip; bu kişinin üzerinden altınlarını alarak sıvışiverdiler. Bu olaydan dört gün sonra ise bu kez, Söke'nin Boşnak Köyü'nde Yanyalı Cemaloğlu Şeref hedefti: Bu kişi de bir Rum çetesi tarafından acımasızca öldürüldü.

Yortu nedeniyle, iş dinsel bir etkinlik boyutundan çıktı, derhal siyasi bir durum aldı. Pek çok yere yeniden Yunan bayrakları çekiliyordu. Böylece durum artık, bir ülkenin uyuğu olmak gibi bir konumdan çıkmış, çoktan bir isyan ve kalkışma boyutunu almıştı. Bu tür siyasi girişimler, çoktan doğrudan kıyımlara ve çete hareketlerine de dönüşmekte gecikmedi: 15 Ocak günü, Akköy Bölük Komutanı Üstegmen Sıtkı Efendi çeteler tarafından öldürüldü ve cesedi dört gün sonra denizde bulundu.

Çeşme'den Urla'ya gelen sekiz arabaya Rum çeteleri tarafından saldırıldı. Saldırıya uğrayan yolculardan 2'si, yasa tanımaz, düzen bilmez bu eşkiya grubu tarafından acımadan öldürüldü. Bununla yetinilmedi: Arabalardan indirilen yolcuların üzerlerinde ne varsa, zorla ellerinden alındı. Korku, tedhiş, saldırganlık ve taşkınlık; koşar adım dağlardan ovalara inmiş; yol kesmek, adam öldürmek artık sıradan olaylar biçimini almıştı. Bu sekiz arabadan indirilip, yolun kenarına dizilen yolcuların üzerinden alınan paralarla, el konulan değerli eşyalarının ederi, 529 lira gibi, o zaman için önemli bir paraydı. Güvenlik güçleri, derhal bu eşkiyayı izlemeye başladı. Çete içinde bulunan, 18 yaşlarında bir Rum genci olan Vasil Oğlu Nepayod'u yakaladı. Çetenin diğer üyeleri, hızla olay yerinden uzaklaşıp kaçılar. Nepayod'tan sonra polisin ilk müdahalesiyle çatışma anında

yaralanan Gülbahçeli Nikoli oğlu Yorgi de güvenlik güçlerinin eline geçti. Kimliği tespit edilen Urlalı Eleni adlı bir Rum çete üyesi, bütün koşturmacalara karşın ele geçirilemedi. Çete reisi Apostol ise evinde yakalandı. Polis Urlalı Apostol'un evine onu yakalamak için baskın yaptığında, çevredeki Rumlar polisin bu girişimine engel olmak ve Apostol'u kurtarmak için silaha davrandılar. Tam üç saat boyunca, güvenlik güçleri Osmanlı tebaası olan Rumlar'ın ateşine uğramıştır. Polis de bu girişime karşılık vermiş; bu çatışmalar nedeniyle, sivil halktan ölenler ve yaralananlar olmuştu.

O Günlerde Urla Kaynıyordu

Polis, bu çete teşkilatını dağıtmak için, Urla üzerinde yoğunlaşmıştı. 17 Ocak 1919 günü, Urla'nın merkezinde oldukça kalabalık bir Rum çetesinin gizlendiği yerde bulunup ele geçirilmesi için bir girişim olmuştu. 17 Ocak günü polis muavini Hüseyin, jandarma takım kumandanı Nuri, polis memuru İhsan ve 5 jandarma eri, suçlu bir Rum'u yakalamak için gittikleri Urla'nın On Değirmenler yöresinde silahlı saldırıya uğradılar. Rum evlerinden kurşunlar atılıyordu: Bu kurşunlarla polis memuru İhsan vurularak öldü. Komiser Muavini Hüseyin ve Jandarma Nuri yaralanmışlardı.

Bu arama girişimi sırasında bütün Urla Rumları silahla karşılık verdiler. Bu davranış, açık biçimde hükümete karşı bir kalkışmaydı. Bu kalkışma ile Osmanlı yurttaşı olan Rumlar, Urla'da hükümet güçlerine karşı silah sıkışmışlar, bununla kalmamışlar, sarılan ve her an ele geçirilmesi olanaklı olan bir Rum çetesinin, ele geçirilmesinin de önüne geçmişlerdi. Bundan da öte, bu engelleme çabasında, çıkan silahlı çatışmada bir Türk polisi öldürülüp şehit edilmiş ve bir komiser ve bir jandarma da ağır biçimde yaralanmıştı. Ayaklanma almış başını gidiyordu: Olaylar artık bir kalkışma düzeyindeydi. Kalkışma artık Urla'daki polis ve jandarma güçleriyle bastırılamıyordu. Bunun üzerine, 22 Ocak günü İzmir'den Urla'ya bir vapur dolusu asker gönderildi ve ayaklanma bastırıldı.

Polis memurunu şehit eden Rum, Güzelbahçe'de bir çatışma sırasında ölü olarak ele geçirildi. Olayların gerçek nedeni; başta İngilizler olmak üzere, batılı ülkelerin ilgisini İzmir'e çekmek ve bu ilgi üzerinden, bırakışmanın yedinci maddesini işletmekti. Bu tür olaylara zaten, özellikle İngilizler ilgisiz kalmıyordu: İzmir Valisi Nurettin Paşa, İtilaf Devletleri üyelerini Urla'ya getirdi. Olayın tanıkları tek tek dinlendi. Bu incelemeler sırasında, Türkler'in değil, Rumlar'ın suçlu olduğu sonucuna varılmıştı. 31 Ocak 1919 günü, Urla'da bir İngiliz deniz subayı, bölge kumandanı, kaza kaymakamı ve Rum Metropolitliği'nden bilgi aldı. Bununla yetinmedi bu tür olayların tekrarlanmaması gerektiğini söyledi.

Çatışmalarda ölen çete üyelerinin bazılarını üzerinde özel askeri üniformalar bulunduğu görülmekteydi. Ölü olarak ele geçirilenlerin şapkalarında; "Ya İyonya Ya Ölüm" yazmaktaydı.

Bu tür açıktan tavır almalar, kendini hükümetten ve var olan yönetimden ayrı görmeler, bu tavır ve görüşten de öte, bir karşı kalkışmaya yönelmeler, hükümet otoritesine meydan okumalar almış başını gitmişti. İzmir'de Çayırlihabe adında bir yerde basit suçlar işlemiş ve ünlü bir suçlu Rum'un yakalanmasına girişen polis güçlerine, o yöre halkı silahlı olarak saldırmışlardı. Limanda bulunan Leon torpidosu mürettebat ve subayları birlikte, suçlu Rum'un yakalanmasına karşı çıkmış ardından da karakolu basıp bir polisi kötü biçimde dövüp şehit etmişler ve güvenliği sağlamaya çalışan subay ve erleri de tutuklamışlardı.

Olaylar yalnız İzmir'le sınırlı değildi: İzmir merkezli, güneyde, batıda, kuzeyde; pek çok yerde bu tür olaylar olup duruyordu. Örneğin Kuşadası'nın Kemer Köyü'nde bir Rum kadın ve erkek, bilinmeyen kişiler tarafından öldürüldü. Bunun üzerine Söke'de Hristiyanlar, işlettikleri dükkânları kapattılar. Çarşının ortasında öldürülen çifti teşhir ettiler. Fotoğraflar çektiler ve bu cinayetin Türkler tarafından işlenmiş bir cinayet olduğunu dillendiren söylevler verdiler.

22-23 Şubat 1919 tarihinde İngiliz elbisesi giyerek Sisam Adası'ndan Kuşadası kıyılarına çıkan pek güçlü bir Rum çetesi, kıyıdağı Akköy ve Boran adlı Rum köylerinin halkı ile birleşerek, Akköy'deki askeri depoyu yağmaladılar. Bu yeni köyde bulunan jandarma karakollarını basarak, birçok jandarmayı kötü ve gaddar bir biçimde şehit ettiler. Müslüman halktan pek çok kişiyi de katlettiler. Yakalanmaları için bir fırka kumandanı kumandasında yeterli oranda güç gönderilmişse de, İtilaf ülkelerinin temsilcilerinin araya girmesi ve İngiliz subayı Mösyö Hoderik'in olay yerine gelmesi üzerine sorunun çözümü için barış önerilmiş ve Sisam'dan gelen Rumlar adalarına geri gönderilmişlerdi. Bu üzücü ve acı olaydan başka Kuşadası kazasının Çirkince köyünde jandarma karakolu basılmıştı. Burada erlerin silahları alınarak, İzmir yönünde Ahmetli, Buca yörelerinde bulunan jandarma karakolları da basılarak, silahlar ele geçirilmişti. İzmir ve çevresindeki güvenliğin yok olduğunu dünyaya duyurmak üzere bunun için uydurulmuş birçok sözde acı olaylar uydurup, çevreye ve özellikle de Atina'ya telgraflar çekiliyordu. Böylece kendilerini mağdur olmuş gibi gösteriyorlardı. Gerçekte ise bu uydurma haberlere dayanarak, bırakışmanın 7. maddesi işletilmeye çalışılıyordu. Derken, İzmir'in Yunanlılar'a verildiği haberleri ortaya çıkmaya başladı. Bunun delili olarak da limanda bulunan Leon torpidosunun yanı sıra Averof, Limnos, Kilkış kruvazörlerinin sırayla İzmir'e gelmesi gösteriliyordu. Averof geldikten sonra Rumların görünüşü birden bire değişti. Averof'un gelişi, Yuna-

nistan'ın İzmir'e yönelişinde sanki bir dönüm noktasıydı. Gemi süvarisi Hacı Kırşaki'ydı. Gemi tarihi bir nitelik taşıyordu. Onun ufukta görünmesi ile birlikte; Rum ahali derhal rıhtıma toplandı. Saatlerce Yunan bahriyelerini karşılamak üzere tufanı içinde rıhtım dalgalandı. Her taraf; örneğin Rumlar'ın elinde bulunan kurum ve işletmelerin, gazino ve kahvehanelerin üzeri müttefik bayraklarıyla donatıldı. Mahallelerden yaya kaldırımlarına degecek kadar, beş altı metre boyunda bayraklar evlerden sallanıyordu. Her taraf Yunan bayrakları, çiçek saksılarıyla donatılmıştı. İzmir'in Rum, Yunan ve hatta diğer gayri Müslim ahalisi rıhtımda yoğun bir şekilde toplanmıştı. Averof gelip demirlemeye başladığı anda; "Yaşasın Yunanistan, Yaşasın Venizelos, Kahrolsun Türkiye" sözleri göklere yükseliyordu. Havaya silahlar atılıyor; denize atılan kişiler daha denizde gemiyi karşılamaya koşuşturuyorlardı. İzmir'de çıkan gazeteler, Averof'tan, onun Çanakkale seferlerinden, İzmir'e gelişinden söz ediyorlardı.

Türlere hakaret eden ve ulusal duyguları en hassas noktalardan yaralayan şarkılar söyleniyordu. Ötede beride Rumların ve Rum dostlarının Müslümanlara; "Siz görürsünüz; yakında hepinizi keseceğiz, doğrayacağız" yollu tehditler savrulmaya başladığı görüldü.

5 Şubat 1919 günü, Dikili'den İzmir'e gitmekte olan ve Osmanlı sancağı taşıyan bir sandal, bir Rum sandalı tarafından saldırıya uğradı. Kıyıdağı Hasanağa köyü halkının yardımıyla sandal kurtarılmıştı. İzmir'de görev yapan 17. Kolordu Komutanlığı bile Osmanlı deniz sancağı taşıyan deniz araçlarının özgürce dolaşabilmeleri için Osmanlı karakol gemileri ya da İtilaf gemileri tarafından korunmalarını istemekteydi. Söke tarafları kaynıyordu: İzmir'de Çayırlihabe yöresinde bir meyhanede, Rumlar silah atılar; iki er ile devriye gezen bir polis memuru yaklaşıncı saldırıya uğradı. Mehmet Onbaşı da bıçaklanarak yaralandı. Devriye yardım için havaya silah atınca, Çayırlihabe ve polis karakolu önünde ve yöresinde pek çok Rum toplandı. Olaya askerler müdahale ederek kalabalığı dağıtmış; bu sırada polis memuru Hamza Efendi öldürülmüş, dört er de yaralanmıştı.

Gizli anlaşmalarda İzmir'de pek çok devletin hevesleri olduğu görülmüştü. Şimdi, bu yeni dönemde, büyük devletlerin İzmir için büyük bir çekişme içine girecekleri belli oluyordu. Kaldı ki İtalya İzmir'de istekleri olduğunu da gizlemiyordu. Yunanistan'la bu kent üzerine çekişmesi erken dönemlerde ortaya çıkmıştı. Şimdi yapılacak şey, İstanbul Hükümeti'ne sıkıntı ve endişeleri, yaşanan kuşku anlatmak; İstanbul Hükümeti'nin desteğini almaktı. Bu amaçla, bir grup yurtsever İzmir'de bir kurul oluşturarak, İstanbul'a doğru yola çıktı. O dönemde Sadrazam, Tefik Paşa'ydı. Tefik Paşa ile görüşecekler, kaygılarını anlatacaklar; neler yapılabileceğini görüşeceklerdi.

Kurulun içinde, İzmir'in tanınmış yüzlerinden biri olan Morali Nail Bey de vardı. Tevfik Paşa ile görüşüldü. Paşa, tanınmış yurtseverlerden oluşan bir kurulun Paris'e gönderileceğini, burada bu hassasiyetlerin dile getirileceğini söyledi. Bu yanıt, kurul üyelerini kuşkusuz tatmin etmiş değildi. Yunanistan'ın, İzmir'le ilgili düşüncelerinde, özellikle İngiltere'nin yanında ne denli yol aldığı görülüyordu. İngiltere'nin İzmir'le ilgili konularda, Yunanistan'a destek verdiği daha bu günlerde anlaşıyordu.

Tevfik Paşa, bu konferansa, adı geçen kurulun yanı sıra, İstanbul'da yayınlanan İkdam gazetesi Sahibi Ahmet Cevdet ile diplomatlardan Ragıp Raif Bey'in de yer almasını öneriyordu. İzmir'den gelen kurul ise, bu temaların, İzmir'in ve doğal olarak kendilerinin yazgısını birinci dereceden ilgilendirdiğini gördüğü için; kurula İzmir'den Nail ve Uşakizade Muammer Beyler'in de eklenmesini istemekteydi. İstanbul'da o günlerde, Hürriyet ve İtilaf hareketi, en azılı dönemini yaşıyordu. Onlar da kendilerine yakın olduklarını düşündükleri Mûsavat gazetesi sahibi Avukat Sadık Bey'in bu kurulda yer almasını istediler. Ancak, İzmir'den bu ön görüşmelere katılmış kurul, şiddetle bu kişiye karşıydı. Nedeni de bu kişinin, Hürriyet ve İtilaf yanlısı olduğunun herkesçe bilinmesiydi. Açıkça onlar; Hürriyet ve İtilaf'ın siyaset anlayışına güvenmiyorlardı. Bu nedenle bunu açıkça dillendiremeseler de bu kişinin yabancı bir ülkeye gittiğinde dil bilmemesini bir gerekçe olarak göstermekteydiler. Kurula katılması istenen kişilerden Ahmet Cevdet ve Muammer Beyler bu tarihlerde yurt dışında bulunuyorlardı.

Bu durumda; İtalya'nın desteğini almak olanaklı gibi görüldü. Kurul üyesi Morali Nail Bey, İtalya Yüksek Komiseri Kont Sforza ile de ikili bir görüşmede bulundu. Kont Sforza'nın da kendine göre derdi vardı: O, gizli anlaşmalarda İzmir kendilerine söz verildiği halde; şimdi Yunanistan'a göz göre göre peşkeş çekildiğini görüyor, bunu içi almıyordu. Bu nedenle, Yunanistan'ın bu yönde atacağı adımların sekteye uğraması, Sforza'nın herhalde istediği en önemli şeydi. Bu nedenle; Sforza, Türkler'e destek vermeye söz verdi. Öyle ki, Paris'e gidecek kurul için bir torpido verebileceğini bile söyledi. Sforza, bu görüşmelerden, Türkler'in, Yunanistan işgali yerine, İtalya mandasını isteyecek bir karar çıkarmasını sağlamaktı.

Hrisostomos'un Duası

O günlerde Metropolithanede yapılan bir toplantıda Metropolit şöyle dua ediyordu.

"Yunanlı Hristiyanlar! Hz. İsa'nın ruhu buradadır. 3.000 yıl önce İzmir'deki ve Anadolu'daki Yunanlılar'ın ruhu buradadır! Hak buradadır... Büyük Elles'in ümidi buradadır... Zafer, şeref her şey buradadır.

Aynı zamanda burada ben de varım. Sizin metropolitiniz, Hristiyanlığın babası ve Yunanlılığın en hakir bir hürmet-kârı Hristotomos da burada!

Yunanlılık ve Hristiyanlık uğruna gözlerinin çıkarılmasına kanının akıtılmasına razı olan Hristotomos!..

İsa'nın vekili ve Yunanistan'ın evladı sıfatıyla size hitap ediyorum!

Ey dünyanın en büyük milletine mensup evlatlar!

İsa'nın gerçek çocukları ve Allah'ın sevgili kulları!

İzmir'den Türkler gidecektir. Çünkü Allah böyle istiyor. Çünkü İzmir, Yunanlıdır. Allah'ın oğlu ve onun kulları böyle istiyor. Hepinizi takdis ederim. Size selamet, Yunanlılar'a başarı dilerim...

Ey Tanrı! Sen İzmir'de sâlibe yardımcı, biz muinlere yardımcı ol! Bizi artık esaretten kurtar! Oğlunun ümmetini kurtar! Ey Tanrı, senden duamız bu!"

Onun arkasından kürsüye Atinalı bir doktor çıktı ve şunları söyledi: "*İzmirli Yunanlılar, İzmir'in havası bile Yunanlıdır. Siz artık esir olamazsınız*".

Aynı kişi, toplantıdan maksadın mahallelerde fedai toplamaktan ibaret olduğunu, herkesin elindeki taahhütnameleri doldurarak, içerdeki odada bulunan Yunan Harbiye Nezaretine bağlı Anadolu Teşkilatı bürosuna cesur evlatlarının adlarını kaydettirmelerini söyledi ve şöyle devam etti: "*İşte bugün size en büyük şeref, Yunan neferi olmak şerefi, yüz bin Türk sultanının itibarından elbet de daha yüksektir!*".

Bu sözler dinleyenler tarafından, "Ölürüz, Zito!" haykırılarıyla karşılandı.

O sırada kilisenin çanları çalmaya başlamıştı.

Doktor, mizansenin trajik cümlelerle tamamladı: "*Bu çan sesleri Tanrının sesidir! Bu sesler susmasın! Bütün esir Yunan evladı kurtuluncaya kadar çalsın! Türk batıncaya kadar susmasın! Zito!*"

İzmir'e o kadar çok silah ve cephane toplanmıştı ki, bunlar bir kolorduyu bile donatabilirdi. Ancak yedek veya muvazaf subayların İzmir'den dışarı çıkıp, askeri bakımdan elverişli bir yerde savunma topluluğu kurması şarttı. Bu yoldaki telkinler de ne yazık ki sonuçsuz kaldı.

Basın

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonraki süreçte İzmir'de basın yayın organları faaliyetlerine devam etmiş ve İzmir'de bu dönemde birçok gazete çıkmıştır. Gazeteler sadece Türkçe olarak değil; aynı zamanda Rumca gazeteler ilk sırayı almak koşulu ile çeşitli dillerde gazeteler çıkmıştır.

Türkçe olarak yayınlanan gazetelerden özellikle şunlar önemliydi: *Ahenk, Anadolu, Duygu, Müsavat, Hukuk-u Beşer, Köylü*.

Rumlar'ın da başta *Kozmos* olmak üzere gazeteleri vardı.

Ahenk gazetesi en çok okunan gazeteydi ve başyazarlığını Şevki Bey yapmaktaydı... Bu yüzden yazar, "Ahenkçi Şevki" unvanı ile anılarmıştı.

Düşmanın İzmir'in kapısına dayandığı günlerde, diğer gazetelerin ellerinde kan damlayan kalemli birbirlere doğru "sen-ben" diye saldırmırlarken, Şevki Bey işlek kalemiyle tehlikeye dikkat çekiyordu.

İşgal için dolaşan rivayetleri inceleyen Şevki Bey, yurttaşlarına itidâl tavsiyesinde bulunuyordu. Öyle ya, her söze hemen inanmamak gerekiyordu. Rivayetler yanlış olabiliyordu. Ama bu rivayetlerin gerçek olabileceğini de daima göz önünde bulundurmak gerekirdi. Bu tevekkülü: "Olmaz öyle şey?" diyerek yanıtlayan Mehmet Şevki şöyle devam ediyordu: "En haşmetli tacların önünde eğildiği millet, elbet de ölmeyecek ve yaşayacaktır... İcap ederse kâhr bile edecektir. Benim medeniyet ve insanlığım her şeyin üstündedir."

Mehmet Şevki Bey, imanımızın sarsılmamasını istiyordu. Türkiye'nin yararına olmayan bir antlaşma, pek tabii olarak barışı getiremezdi. Denge bozulursa tedirginlik olacaktı; bu nedenle Türk'ün hakkı mutlaka verilmeliydi.

"Ne İzmir, ne İstanbul hiç kimsenin olmayacaktır. Buraları bizindir ve bizim olarak kalacaktır".

Şubat ayından itibaren olaylar büyük bir hız kazanmaya başlamıştı.

Dört gün sonra; "Galiba Kan Kokusu Gelecek" başlıklı yazısında Şevki Bey şunları söylüyordu: "İki yüz bin Rum'un hatırı ve Venizelos Efendi'nin çocukça sevdası için 1.250.000 Türk ve Müslüman'ı Yunanistan'a bağlamak zillet ve alçaklıktır. Bu bir milyon Türk öldürülmedikçe, Yunanistan buraya hükmedemez... İzmir bizim ezeli sevdalımızdır. Biz ondan vazgeçmeyiz. Yenilmiş isek de alçak değiliz. Elimizdeki süngü kırılmışsa da, gönlümüzdeki namus cevheri, gayret nuru, kahramanlık ateşi silinmemiştir. Ruhumuzdaki iman ışığı sönmemiştir."

Şevki Bey'in bu uyarısı üzerine, diğer gazetelerde de aynı paralelde yazılar yayınlanmaya başladı. Anadolu gazetesi de bu minval üzerinde çıkışlar yapıyordu.

Daha çok ortaya çıkmış olan huzursuzluktan yakınan Anadolu: "Barış olmuş, memleket kurtulmuş gibi birbirimize giriyoruz." diye dertleniyordu.

İtilafçı gazeteler İttihatçılara söz hakkı tanımak istemiyorlar, konuşmalarını için sık sık uyarıyorlardı.

İttihatçı kimliğiyle tanınmış olan Anadolu gazetesi, fırsat buldukça itttihatçı kimliğini ön plana çıkarıyordu. Nitekim daha on beş gün önce, 32 İttihatçının tutuklanması üzerine yazmadığını bırakmamıştı...

Müsavat gazetesi de sesini yükselten gazetelerden birisiydi. Başyazarlığını Avukat Sadık Bey'in yaptığı bu gazete, Türklerin son gelişmelerle haksız duruma düşürüldüğünü vurgulayarak, gerekli uyarılarda bulunuyordu.

Nitekim Şevki Bey'in yolundan giden bir tavır ortaya koyan Sadık Bey bir yazısında şöyle diyordu:

"...Haksızlığa karşı, hükümet siyasi vasıtaları ile savunmaya muktedir olmazsa, artık vatanın kurtulması için savaşmak, milletin uhdesine ve en ziyade haksızlığa uğrayan toprağın evladına düşer."

"...Bugün her İzmirli, vicdanına karşı yemin etmelidir ki, İzmir'in Yunan işgaline geçtiği resmen açıklandığı gün, bu kutsal vazifesini yapmaya, memleketinin son karış toprağı için son damla kanını dökmeye hazırdır."

Türk basınının halkı uyarıcı yazıları, Rumlar'ı çileden çıkarmaktaydı. Rumca gazetelerin hedefinde İttihatçılar ve Türk milliyetçileri vardı. Bir Rum gazetesinin tecavüzüne karşı Şevki Bey şu karşılığı veriyordu:

"...Bizi yenilmiş sayarak bir şey yapmaz sayıyorsanız, aldanıyorsunuz... Kalbi çelik gibi imandan, ruhu fazilet aydınlığından yoğrulmuş bu büyük millet, ne kadar yenik olsa, yenmiş gibi görünen bayağı düşmanını dişıyla yer... Zamanı gelince, yenilmiş milletin nasıl kudretle karşı koyduğunu göreceksiniz!".

Mutareke döneminde yayın yapan gazetelerden Hukuk-u Beşer gazetesi, Osman Nevres (Hasan Tahsin)'in çıkardığı bir gazeteydi. Bu karmaşa ortamında, Hasan Tahsin gazetesinde yazdığı coşkulu ve cesur sözlerle dikkat çekmeye devam ediyordu. Başta Mustafa Necati, Vasıf Çınar gibi yurtseverlerin öncülüğünde Maşatlık Mitingi yapılması ve Redd-i İlhak Cemiyeti kurulması çalışmaları sürerken o bu sürecin içinde yer almıştı. Ona göre Maşatlık mitingi çok daha görkemli olmalı, işgale karşı mutlaka tepki gösterilmeliydi. Yunanlı bir gazeteci olan Mihail Rodas'a O, bir işgal gerçekleşmesi durumunda, buna en sert tepkiyi göstereceğini söylemişti.

Hukuk-u Beşer'de Hasan Tahsin, 19 Şubat 1335 (19 Şubat 1919) işgale doğru şu ifadelerde bulunuyordu:

"Evet, ey nâsiye-i gurur ve haşmetinde altı yüz senelik bir tarihin hâtıra-i celâdet ve hamâsetini taşıyan Türkler! Osmanogulları!"

Fatihleri, Yavuzları, Süleymanları yetiştirmekle tarihlerin olgun sahifelerini canlandıran, asâr ve edvâr-ı mâziyenin

âfâk-ı devri edvarına ikil-i şan ve şeref konduran asil Kayı hanlıların temiz kanlı, pak alınlı evlatları!

Bugün hak ve adalet diye bağırın bir kuvvet, bugün beşeriyet, insaniyet diye haykıran bir kudret ki onlar galiler diyorlar o galiler ki bedbaht memleketlerimizde emellerimizi uyutmak için muhafaza ettiğimiz sükûtu acz-i mutlak bilerek gurur-u millimizi tahkir, namus ve mevcudiyetimizi tezyif ve tezvil eden müstekreh, muhteris emellerin maatees-sûf şahidi bulunuyorlar. O hayalperestler ihtirâsı ki, senin dinini, imanını yırtmak, parçalamak için Allah'ın, büyük Rabb'in kadar taptığın memleket ki o ecdadının şecaatleri ile omuzlarında taşıdıkları hilalin azameti karşısında dünyaları... eden ecdadının kemiklerini ihtiva eden topraklarını, şerefli yuvanı senin ihtimâm-kâr şefik ellerinden alarak, gasp ederek kendi mühteris canı ellerinde kanatmak, ezmek, İslamlığı, Türklüğü öldürmek için, hilalin o ilahi... rengini, ateşini söndürmek, karartmak için yırtıcı menfur mefkureler taşıyan ma'dum Rus Çarlığı'nın na-meşru mev-ludesi olan o Yunanlılar ki sevimli İzmir'imizi kendilerine peşkeş çekiyorlar. Peşkeş çekiyorlar da üç yüz milyon İslam'ın dünyaları kızıl kanlarla boyamağa kadir bir kuvvetin mevcudiyet-i kahiranesini unutuyorlar istihfaf ediyorlar.

İstanbul'un, İslamlığın âguş-ı ihtirâmında taşıdığı mabedleri ki çanlar salib çelenkler izhâr ediyorlar.

O her şeyden yüksek zannettikleri asrın, ufak bir tebessümün gurur-u sermestiyle bizi namusumuzdan, mukaddesâtımızdan mahrum bırakmak sevdasında bulunan O Yunanlılar ki uhuvvet-i beşeriyeden ziyâde kendi hasis ve aç gözlü menfaatleri uğruna karıştıkları harpte yükseltemedikleri süngülerinde riya ile melanetle sırtan mevcudiyetleri karşısında halifeyi İstanbul'dan o bütün cibilliyet-i ahlakiyesiyle ve henüz kâinatın enzâr-ı meftuniyetini kazanan Muhammedilerin mutâf kalıp ve ihtirâmından, payitahtından Konya'nın ıssız, izbe sahralarına kovmak istiyorlar. Hüsran ve yedd-i bahtına ağlayan bizleri sürmek Adem'in bi-pâyân derinliklerine, çirk-âbelerine yuvarlamak arzu ediyorlar. Uyan ey Türk oğlu uyan! Uyan ey vahdâniyet-i ilâhiyeye mu'tekid, İslamlığın âteşin-harâretiyle kalbi, ruhu pür-heycân olan Müslüman Türk uyan! Sana su-i kasd ediyorlar. Seni meskeninden, mabedinden, mabudundan harim-i ailen ve namusundan cûda düşürmek, senin muazzezâtınla âdi oyuncaklar gibi oynamak istiyorlar. O hala 328'den beri üzerinden masum kanlarının cereyanı kesilmeyen süngüleriyle ve hâlâ tarrâkalarında yetim, öksüz, yavrusuz kalan kimsesiz vâlidelerin, alil ihtiyarların aks-i ızdırâbâtı dalgalanan toplarıyla geleceklermiş. Tereddüt etmiyoruz. Gelsinler, hatta masum Türk'e kastı olan bütün dünya gelsin. Süngüleriyle esâsen kanayan kalplerimizi deşsinler ve lüledar toplarıyla evlerimizi, kuvvetlerimizi yıksınlar. Târâc ve tarumar etsinler. O Yunan gelsin saf ve bakir limanlarımıza kudret ve kuvvetiyle

idhâle muvafık olamadıkları teknelerinde o zulmü adavet-i ebediyeyi, husumet-i ezeliyeyi temsil eden mavi beyaz bayraklarını dalgalandırsınlar. Gelsinler, silahlarımızı toplansınlar. Evladlarına silah tevzi' etsinler, benliğimizi parçalasınlar, ruhumuzu ezsinler, fakat asla asla unutmasınlar ki Türk ölmedi yaşıyor, kalbinin, ruhunun, Müslümanlığının, Peygamberinin telkin ettiği ilhâmat ile yaşıyor. Ve burayı Yunan'a vermeyecektir. Vermek isteyecek kuvvetle paylaşacak kozumuz var. Hatta süngülerimiz, silahlarımız olmasa bile ası ruhumuzla, coşkun kanlarımızla, hararetili vicdanlarımızla, sökûlmeyen dişlerimizle bu memleketi müdafaa edeceğiz. Ne kadar zehirli olurlarsa olsunlar o dişlerle Cengiz maneviyatıyla kuvvetlenen dişlerimizle kalplerini parçalayacağız. Namusumuzu, gururumuzu, ailelerimizin, yavrularımızın, kadınlarımızın iffet-i hayatiyelerini kurtaracak, muhafaza edeceğiz yoksa bu şirin diyarları kendi hayatımız, şehâmet ve satvet-i tarihiyemiz namına ecdada bir cemile-i şükrân olmak üzere yakacağız, yıkacağız, kıracağız. Bu ülkelerin semâ ve ufuklarına kendi masum kanlarımızla renk vereceğiz, boyayacağız. O zaman Yunan gelsin 19. Asrın türedi çeri kuvvetleri (?) Avrupa'nın telkin ettiği bina-yı medeniyeti korsun (?) Esil'lerin hayâl-i kahramanlıklarını... efsanevi şiirlerini teranelerini kan pıhtıları arasında ihyâ etsin.

Hayır, hayır meyus olmayalım. Biz ölmedik yaşıyoruz henüz damarlarımızda İzmirimiz'in halifemiz, hakanımız, payitahtımız için akıtacak kanlarımız var. Bu memlekete göz değen kuvvetleri yakacak eritecek hararetimiz, pek hem de pek mebzul yalnız bunu da unutmasınlar ki, Çanakkale kahramanlarının, mavi beyaz kucağında salibi taşıyan Yunanlığin canavar hâkimiyeti altında yaşanacak, tek hemşiresi tek bir vâlidesi, ufak bir Türk benliği yoktur. Ancak, evet ancak hilalin al gölgeleri altında hakaniyle, pâyitahtıyla, İzmir'ile yaşayacak bir Türklük vardır. Vâlâ-i Avrupa Neron gibi bir şair olmak istiyorsa bizler de kendi ellerimiz, kendi varlıklarımızla binalarımızı, topraklarımızı cayır cayır yakar, kızıl alevlerle hâlelendirir ve beşeriyetin paslanan vicdanına Roma'nın ihtirâkından feci' bir sahne-i şiir ve hayal ibda' etmekte gecikmeyiz. Çünkü tarihimiz var. Çünkü bizi tel'in edecek ecdadın ruhu, ahfâdın feryâdı var. Çünkü her şeyden üstün namusumuz var".

Kaçınılmaz Son: Kara Gün Doğarken

Çoktandır İzmir'in işgal edileceği söylentileri kentin içinde dolaşıyordu. Resmi bir açıklama olmasa da kulaktan kulağa bu söylentiler yayılıyor; insanlar, merak içinde işgal zamanını bekliyorlardı. Söylentiler türlü türlüydü. Kimi, bu işgalin İtalyanlar tarafından yapılacağını; kimisi de Yunanlılarca gerçekleştirileceğini söylüyordu. Bir kısım insanlar da, Yunanlıların Kızılhaç üyesi diye içeri soktukları

adamların içeride Rumlar ile birleşerek, bir kalkışma yapacakları ve Türkler'i birden bire vuracaklarını dillendiriyorlardı. Bu ilk söylentiler çıktığında, İzmir Valisi Nurettin Paşa'ydı. Paşa, deneyimleri olan yurtsever birisiydi. Böyle bir işgal olayının olacağını önceden anlamış, düzenli bir savunma gücü kurulması gerektiğini düşünmeye başlamıştı. Onun üzerinde İtalyanlar'ın da telkinleri vardı. İtalyanlar, olan biten olumsuz gelişmelerden Türkler'i el altından haberdar ediyorlar ve Avrupa'da karşı bir atağa geçmelerini salık veriyorlardı. Gerçekten de Yunan kilisesi, Türkler aleyhine yoğun bir karşı propaganda yapıyordu. Bir ara Türkler'in kaygılarını anlatmak için bir kurul oluşturulup Avrupa'ya göndermek bile düşünülürdü. Bu olmayınca, yöreden kimi sivil önderler İzmir'de toplanarak, böyle bir işgal girişimine bütün bölge olarak karşılık vermek için bir direniş örgütü kurulmasını kararlaştırmışlardı. Bunlar

İzmir Saat Kulesi önünde işgalci Evzonların (Yunan askeri) tören yürüyüşü (1919) (Kaynak: İlk Kez Yayınlanan Fotoğraflarla Kurtuluş Savaşı, Tempo Dergisi, Mayıs, 2009)

olurken, Yunan gizli servisi de durmuyor, bu gelişmeleri Yunanlı ilgililere iletliyordu. Yunanistan, Nurettin Paşa'nın varlığının Yunan çıkarlarına aykırılık oluşturduğunu kavramıştı. Bu amaçla, İngiltere kanalıyla Nurettin Paşa'nın görevden alınması için İstanbul Hükümeti'ne yoğun bir baskı yapıldı. Sonunda, Nurettin Paşa görevinden alındı ve İstanbul Hükümeti'nin her dediğini bire bir yapacak tıynetle biri olan "Kambur" lakabıyla ünlenmiş İzzet Paşa İzmir Valiliği'ne getirildi.

İzzet Paşa, o dönem için her derde deva olan söylem ve propagandasını yapmakta gecikmedi. Önce, Avrupa'ya gönderilmesi düşünülen kurulla ilgili sağa sola yazılar yazmaya, söylentiler çıkarmaya başladı. Bu kişiler öncelikli olarak zaten günah keçisi gibi görünen İttihatçılardandı. Halkın parasını toplayarak günlerini gün etmek için Avrupa'ya gidiyorlardı. Artık, İzzet Paşa İttihatçılık söylemlerinin

arkasına sığınmış; halkın o dönemde İttihatçılara karşı duruşundan yararlanmak istemişti. Şimdi, durum bütünüyle değişmişti: Nurettin Paşa zamanında direnişi öngören ve destekleyen bir valilik varken, şimdi direnişe karşı olanları zan altında bırakmaya çalışan bir valilik vardı. Ulusal direniş yönündeki istenç, akıl almaz yollarla içten içe kemiriliyordu.

Bir gün önce, sabahın ilk saatlerinde kıyıya hızla bir motor yanaştı. Bir subay motordan çıkmış; İzmirliilerin merak dolu bakışları altında Hükümet Konağı'na yönelmişti. Elinde bir kâğıt vardı. İngilizler, İzmir körfezi içindeki kimi noktaların Anlaşma Devletleri tarafından işgal edileceğini bildiriyorlardı. Telaş içinde İzzet Paşa telgrafhaneye geçerek, Babıâli'ye, yani hükümete ulaştırdığında, hükümet zaten aynı notayı almıştı ve konu görüşülüyordu. Derken, öğleden sonra ikinci nota geldi: Ertesi gün, yani 15 Mayıs sabahı İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilecekti. Çıkartma Pasaport ve Punta (Alsancak) iskelelerinden yapılacaktı. Kentte bulunan polisler ve askerlerin toplu olarak bir arada bulundurulmaları ve herhangi bir kötü olaya meydan vermemek için gereken önlemlerin alınması isteniyordu. Ayrıca, ileride işgal komutanlığı bir araya toplanmış asker ve polislerle ilgili neler yapılacağına karar verilecekti.

Vali İzzet Paşa notada söylenen şeyleri tam olarak anlamak istiyordu. Bir motora atlayarak, Amiral Calthorpe'a ulaştı. Bu arada Yenikale ve Aliaga'ya Yunanlılar asker çıkarmışlardı. Kordon'a da konsoloshaneleri korumak üzere müfrezeler çıkarılmıştı. Daha bir gün önce, yerli Rumlar'ın kulakları yırtan alkışları arasında bu müfrezeler, konsoloshanelerin çevresine yerleştirilmişlerdi. Bu olup bitenlerden, Amiral'in yanından sanki iyi bir haberle gelebilmiş gibi merakla Kambur İzzet Paşa beklenirken İzmirliiler, kentin Yunanlılar tarafından çoktan işgal edileceğini anlamışlardı. Vali İzzet Paşa rıhtıma çıktı. Hızlı adımlarla vilayete geçerek odasına çıktı. Çevresine bir anda kentin mülki ve idari amirleri, gazeteciler ve müftü dolmuştu. Kimsedem çıt çıkmıyor, kulaklar dikilmiş, valinin ne diyeceği bekleniyordu. Vali Paşa'nın yüzü asıktı. Yürekler bir inip bir kalkıyordu. Sonunda Vali Paşa konuşmaya başladı. O şunları diyordu: "Durumda bir değişiklik yoktur. Amiral Calthorpe'tan aldığım bilgi, notada belirtilenlerle aynıdır. Bunun dışında, bu kararın Paris Konferansı'nda alındığını öğrendim. Calthorpe bundan başka bir şeyden haberi olmadığını bana söyledi"

Artık, söz, valinin çevresindekilerdeydi. Kimisi uzun uzun konuşarak, direniş gösterilmesini öneriyor; kimisi olayların gelişimini beklemenin yararlı olacağını ileri sürüyordu; ancak herkes yarının kapkaranlık bir gün olacağını görüyordu. Vali ise telaş edilmemesini; sabır ve olgunlukla Paris Barış Konferansı'nın adil kararlarının sonucunu beklemeyi öneriyordu.

Vali Paşa'nın odası boşaldı. Tilkilik ve İkiçeşmelik semtlerinde, kentnin ileri gelenleri toplanıp neler yapılabileceğini konuşuyorlardı.

Aynı sıralarda İzmirli Rumlar da heyecan içindeydiler. Ayafotini Kilisesi'nde büyük bir toplantı yapılıyor. Kilise hınca hınç dolmuştu. Averof zırhlısının kumandanı Mavridis'in nutkunu dinliyorlardı. O, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini müjdeliyor, 16.000 Yunan askerinin yola çıktığını ve kente girmek üzere olduklarını anlatıyordu. Bu sözler kısa sürede bütün İzmir'e yayıldı. Alsancak ve Kordon'da Rumlar büyük bir bayram havası içindeydiler.

Her yerde Anlaşma devletlerinin bayrakları çekilmiş; gazino orkestralarında Yunan marşları çalıyor. Rumlar sevinçten çıldırıyor gibiydiler. Nerede bir Türk bayrağı görülse hissimla üzerine gidiliyor ve derhal yok ediliyordu.

Akşamüzeri İzmir Türk Ocağı'nda İzmirli yurtsever gençler toplanmışlardı. Kaygı içindeydiler. Ne yapılabileceğini düşünüyorlardı. İlk akla gelen, işgal kararını büyük devletler yanında protesto etmektir. Türk Ulusu'nun sessiz sedasız teslim olmasının ona yakışmayacağını düşünüyorlardı. Mademki ulusun içinde onun yazgısını elinde bulunduranlar ihanet içindeydiler. O halde, halkın içinden bir tepki fişkırmalıydı. Bu tepki zaten her bireyin ruhunda ve vicdanında doğmuştu. Gençlerin yapacağı yalnızca taşmak üzere kaynayan kazanın altına bir kibrit çakmaktır. Karar verildi ve derhal yürürlüğe konuldu. Bütün Türk mahallelerine haberciler çıkartıldı. Sabah Maşatlık'ta (Bahribaba) miting yapılacaktı.

İzmir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti halkı uyandırmak için bir bildiri yayınladı. Bildiri şöyleydi:

"Ey Bedbaht Türk!..

Wilson Prensipleri unvan-insaniyet karanesi altında senin hakkın gasp ve namusun hiçe sayılıyor.

Buralarda Rum'un çok olduğu ve Türklerin Yunan'a iltihakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi ve bunun neticesi olarak güzel memleket Yunan'a verildi.

Şimdi sana soruyoruz:

Rum, senden daha mı çoktur?

Yunan hakimiyetini kabule taraftar mısın?

Artık kendini göster. Tekmil kardeşlerin Maşatlık'tadır. Oraya yüz binlerle toplan.

Ve kahir ekseriyetini orada bütün dünyaya göster. İlan ve ispat et. Burada zengin, fakir, alim, cahil yok. Fakat Yunan hakimiyetini istemeyen kutle-i kahire var.

Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma. Hüsrana ve nekbet faide vermez.

Binlerle, yüz binlerle Maşatlık'a koş ve Heyeti Milliye'nin emrine itaat et...

İlhakı Red Heyet-i Milliyesi.."

O gece, bütün İzmir uyanık ve ayakta idi. Yerli Rumlar, zafer sarhoşluğu içinde coşup taşarken, Türkler ev ev toplanıyorlar, derin bir ıstırapın bunalımı içerisinde, günlerin kendilerine getirecekleri felaketlerin kâbusu içerisinde kıvrıyorlardı. Daha gün doğmadan Maşatlık'ta on binlerce İzmirli toplanmıştı. Gençlerin alelacele bastıkları beyannameler, en ıssız köşelere kadar ulaşmıştı.

Tan yeri yavaş yavaş ağarıyordu. Kentte yorgun bir ağırlık vardı. Sokaklarda gidiş gelişler başlamıştı. İzmirli yurtseverlerden Haydar Rüştü Bey, evinin penceresinden görülebilen bir kaç evin açık camları önünde ufku gözetleyen başların olduğunu görüyordu. Kendisi de Mustafa Necati ile Karaburun açıklarına gözlerini dikmişti. Ufukta hiç bir şey görünmüyordu. Haydar Rüştü Bey'in içinde kuşku oluşmuştu; acaba günlerden beri bütün İzmirli Türkleri kızgın heyecanlar ve üzüntüler içinde kavuran işgal olayı, bir vehimden başka bir şey değil miydi? Acaba, Bahribaba'daki kınama gösterileri üzerine düşmanlar, yeni bir karar alıp işgalden vaz mı geçmişlerdi? Zihinlerine bu avuntu ve ümit dalgaları gelip gidiyordu.

Zaman yavaş yavaş geçti; ortalık daha da aydınlandı. Çevre artık, daha iyi seçilebiliyordu. Ufuklara dikilmiş bakışlarına Karaburun taraflarında beliren cılız dumanlar ilişti. Dakikalar geçtikçe dumanların arttığı görülüyordu. Sonunda güneşin yaldızladığı uzak ufuklarda gemi hayaletleri birer birer gerçeğe dönüşmeye başladı. Ümitleri derin ve arka arkaya gelen dalgalarla söndü; dünya gözlerine kapkara bir boşluk gibi görünüyordu. Zavallı İzmir; adım adım kendisine yaklaşan katillere karşı eli kolu bağlı nazlı bir mazlum gibi sakın; ancak gururlu bir durumdaydı. Gemiler yaklaşıyor, çoğalıyor; birer birer Yenikale burnundan dönerek İzmir'in kalbine doğru ilerliyordu. Bu görüntüyü iki arkadaş içleri yanarak, derin üzüntüler içinde izliyorlardı. Sonunda, Mustafa Necati bir yastığa kapanarak hüngür hüngür ağlamaya başladı. İnsanda saygı uyandıran yaşlı babası dualar ederek iki arkadaşına ümit aşılamaya çalışıyor; onları avutmak için uğraşıyordu. Onlar için artık, her şey bitmişti...

Sabahın erken saatlerinde Yunan askerleriyle dolu beş gemi, İzmir Rıhtımı'nın önüne geldi. Askerlerin geminin güvertesinde "Zito" (Yaşa!) bağırışları ayyuka çıkıyordu. Askerler güvertede naralar atarken, onların bu çılgınlıklarına güverteye yığılmış Rumlar katılıyordu. Rumlar, dükkânlarını, hanlarını, evlerini mavi-beyaz Yunan bayraklarıyla donatmışlardı. Türkler ise silahsız, savunmasız kan ağlamaktaydılar. İnsanlar heyecan içinde ne olacak diye bekliyorlardı. Bir süre sonra Yunan askerleri İzmir rıhtımına mavnalarla çıkmaya başladılar. Türkleri derin bir üzüntü

kaplamıştı. Önce, karaya çıkan askerlerden bir müfreze, Kışla Meydanı'na doğru yol almaya başladı. Yunan askerlerine Zafiriyu adlı bir albay komuta etmekteydi. Yunan askerleri gruplar halinde rıhtıma çıkarlarken İzmir'in semaları çan seslerinden inliyordu. Bütün kiliselerde çanlar çalıyor; kadınlı erkekli rıhtımı doldurmuş olan Rumlar, Yunan askerlerinin üzerine demet demet çiçekler fırlatıyorlardı. Bu arada Zafiriyu'nun bozuk bir Türkçe ile kaleme alınmış bir genelgesi yayınlandı. Zafiriyu bir fetih gerçekleştirmiş komutan edasındaydı. Uzlaşma devletlerinin kararlarına dayanan hükümetinin emriyle İzmir ve çevresinin işgaline giriştiğini; amacının bütün ahaliyi saldırılardan korumak ve güvenliği sağlamak olduğunu söylüyordu. Bu saldırıyı yapacak olanlar kimlerdi, belli değildi. Bu bildiri kopyalanarak, çoğaltılarak halka dağıtıldı. Kıyafetleri içinde Yunan askerlerini karşılayan Rumların içinde en önde olan İzmir Metropolit Hrisostomos, Zafiriyu'ya "Hoş Geldiniz!" dedikten sonra elindeki tacı havaya kaldırmış; komutanı ve yanındakileri takdis etmiş; güzel bir Rum kızının taşıdığı altın bir tabaktan aldığı tuz ve ekmeği komutana sunmuştu. Sözde vatani kurtaran bu şatafatlı komutana ve onun emrindeki askerlere yönelik bir de söylev verdi. O konuşmasına; "Asker Evlatlarım, Elen Çocukları" diye başlamıştı. Bu ünlenmiş papaz; Yunan askerlerine o gün, yani Türkler'in kara gününde kendi atalarının topraklarını yeniden fethettik-

lerini söylüyordu. Böylece ona göre bu askerler, İsa'nın en büyük mucizesini göstermiş oluyorlardı. Bu Hrisostomos'un vurgusuna göre dinsel motifle biçimlendirilmiş, kutsallık kavramının içine konulmuş bir eylemdi. Ardından da Hrisostomos, belki de en büyük insanlık suçu olan bir tahrike yönelerek şunları demekteydi: "Bu uğurda ne kadar Türk kanı dökerseniz o kadar sevaba girmiş olacaksınız. Ben de bir bardak Türk kanı içmekle, onlara karşı olan kin ve nefretimi bir parça olsun azaltmış olacağım. Haydi buyurunuz! Bütün azizler sizin arkanızda olacak... Atalarınızın toprakları sizleri bekliyor..."

Türk kanı içmek; böylece kin ve nefret duygularını yatıştırmak ve bunu yaparak sevaba girmek! Ne adına ve ne için? Bunun akılcı bir yanıtı elbette bulunmuyordu. Artık, bu aşamada akıl ve ızan devre dışıydı. Her şey, kin ve nefretin yönlendirmesiyle oluyor ve bitiyordu.

Bu dinsel törenden ve kısa konuşmalardan sonra, çığlıklar, alkışlar arasında Yunan Efzun taburu, adım adım kentin içlerine doğru yürümeye başladı. Pasaporttan ilerleyip, Kordon boyunca ilerleyen Efzun alayının hedefi Hükümet Konağı ile Sarıkışla arasındaki bölgeydi. Sarıkışla, Hükümet Konağı'nın karşısında yer alan devasa bir binaydı. Kışlaya geldiği sırada Rumlar arasından atılan bir kaç el silah sesi duyuldu.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- AKŞİN, Sina, [1998], *İstanbul Hükümetleri Ve Milli Mücadele*, Ankara, İş Bankası Kültür yay.
- ALTAY, Fahrettin, [1970], *Görüp Geçirdiklerim 10 Yıl Savaş Ve Sonrası*, İstanbul.
- APAK, Rahmi, [1990], *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ARIKAN, Zeki, [2003], *İzmir Basınından Seçmeler 1923-1938 II. Cilt I. Kitap*, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay.
- ARIKAN, Zeki, [1989], *Mütareke Ve İşgal Dönemi İzmir Basını*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi yay.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali Ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", *Belleten*, C.XXXIII, S.132 (Ekim 1969).
- ÇAPA, Mesut, "İzmir Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.VII, S.21 (Temmuz 1991), Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖZKEMER, Meltem, [2004], *İzmir Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- MORALI, Nail, [1973], *Mütarekede İzmir Olayları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖKLEM, Necdet, [1999], *İzmir'in İşgali*, İzmir, Işık Ofset Matbaacılık.
- ÖZALP, Kazım, [1998], *Milli Mücadele (1919-1922)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖZKES, Sevilay, [1992], *Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi*, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- ÖZTOPRAK, İzzet, [2006], *Kurtuluş Savaşı İle İlgili Yunan Belgeleri*, Ankara, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü yay.
- PARLAK, Türkmen, [1982], *İşgalden Kurtuluşa Yunan Ege'ye Nasıl Geldi*, İzmir, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür yay.
- TÜRKGELDİ, Ali Fuat, [1949], *Görüp İşittiklerim*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- UMAR, Bilge, [2011], *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Genişletilmiş 2. Baskı, İzmir.
- UMAR, Bilge, [2002], *Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı*, İstanbul, İnkılap Kitabevi.